

Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola

Stettner Sebestyén (1699-1758) művészete és festéstechnikája

DLA értekezés

Korhecz Papp Zsuzsanna

2014

Témavezető: Dr. Görbe Katalin (DLA)

Társ-témavezető: Dr. Galambos Éva (DLA)

Konzulens: Kriston László

Lektorálás

Galambos Éva

Görbe Katalin

Váli Zsuzsánna

Stradanus: Szent Lukács

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	5
2. Stettner Sebestyén élete és munkássága	7
3. A vizsgált művek ismertetése (ikonográfiai és művészettörténeti leírás).....	21
4. A festő kézjegyének meghatározása a stíluskritika eszközeivel	
A rajztól az oltárképig.....	40
Stettner stílusa	43
5.A festéstechnika leírása természettudományos vizsgálatok alapján	
6.5.1.A felhasznált vizsgálati módszerek ismertetése.....	45
5.2.Előkészítés-vakkeret.....	48
5.3.Előkészítés-hordozó.....	49
5.4.Előkészítés-alapozás.....	51
5.5.Stettner palettája és festési módja.....	55
5.6.Elváltozások.....	59
6. Végkövetkeztetés (Stettner Sebestyén alkotási folyamatának meghatározása).....	60
7. Köszönetnyilvánítás	62
8. Irodalomjegyzék	63
9. Szakmai életrajz	68
10. Melléklet	69
10.1. Stíluskritikai (hasonlóságok és elváltozások) összevetések.....	71
10.2. Technológiai jellemzők (vakkeretek, rögzítési módok, elváltozások).....	81
10.3. A vizsgált műtárgyak és a vizsgálatok katalógusa	
10.3.1. B - Szent Borbála	93
10.3.2. M - Szent Mihály arkangyal.....	105
10.3.3. Gy - Szent György	115
10.3.4. - Radiográfias felvételek (C, L, M)	126
10.3.5. L - Szent Lúcia,.....	127
10.3.6. C- Szent Cecília.....	137
10.3.6. J - Szűz Mária és Szent József eljegyzése.....	147
10.3.7. S - Skapuláris Szűzanya.....	157
10.3.8. A - Szent Anna.....	169
10.3.9. E - Esztergomi képek.....	173
10.3.10. Analitikai vizsgálatok	180
10.3.11. Nagyműszeres vizsgálatok (SEM-EDX).....	189

Szent Cecília

Szent Borbála

Szent György

Szent Lúcia

Szent Anna

Skapulárs Szűzanya

Szűz Mária és Szent József
eljegyzése

Szent Flórián

Kapisztrán Szent János

Szent György

Szent Mihály

Alkantari Szent Péter

1. Bevezető (A témaválasztás okai)

A Doktori Iskolába történő 2010-es felvételnél meghatározott téma "A Délvidék oltárképfestészete 1700-1850-ig" -melynek a célja a korszak magyarországi **művészetének technikatörténeti kutatása** lett volna-, a restaurátori anyagvizsgálatok megkezdésekor igen nagy terjedelme miatt módosításra szorult. A magyar művészettörténet tárgykörébe tartozó, azonban a magyar szakemberek által egyáltalán nem kutatott terület felmérése több évtizedes hiányt pótol. A terepbejárás (a mintegy 60 római katolikus templom), a művek számbavétele, attribúálása, valamint normál fotózással történő állapotfelmérése megtörtént. Az a cél, hogy az öt magyarországi barokk és késő barokk művész (Stettner Sebestyén és Falkoner Ferenc (1737-1792) budai-, Szenzer Pál (1714-1758) pécsi-, Schöfft József (1776-1851) pesti- és Mathias Hanisch (1754 k.-1806) birodalmi mesterek) festéstechnikáját meg lehessen határozni, több kutatót és budapesti státuszt követelt volna, így az a döntés született meg, hogy az első mester lesz e doktori értekezés alanya, mivel alakja restaurálásaimnak és kutatásaimnak köszönhetően került be újra a művészettörténeti köztudatba. Nevét az újabb kiadású (Művészeti Lexikon 1968, MAMÜL 2003) lexikonok már meg sem említették.

E munka kézzelfogható eredménye az elfeledett barokk művésznek szentelt 2012-2013-ban öt helyszínen megvalósult vándorkiállítás (Sebastian Stetner pictor Budensis - Szabadka, Szeged, Baja, Kalocsa, Budapest), mely az egyik művét bemutató restaurálással együtt **mestermunkám** tárgyát képezi.

A munka célja Stettner Sebestyén **életének** és **munkásságának** ismertetése, valamint **művészi alkotómunkájának** a **stíluskritika** és a **festéstechnika** eszközeivel történő bemutatása. A MKE Restaurátor Tanszékén használt műtárgy-összehasonlítás természettudományos módszerei azon a feltételezésen alapulnak, hogy egy mester vagy műhely a műtárgyait a számára jól bevált, a korszak által erősen determinált anyagokkal, technikával és módon készítette el (Varga 2012, Imrik 2014). A jelenleg 13 valós műalkotást számláló Stettner életműből (barokk-kori olajképek, vászon hordozón) 7 volt igazán hozzáférhető a felszíni és felszín alatti, roncsolásmentes és mintavétellel járó vizsgálatok számára: **Szent Mihály, Szent György, Szent Cecília, Szent Lúcia, Szent Borbála, Skapuláris Szűzanya, Szűz Mária és Szent József eljegyzése**. Ebből a négy szabadkai mű az, amely levéltári adatokkal igazolható Stettner mű, ez tette lehetővé a többi alkotás stíluskritikai és technikai alapon történő attribúálását, mivel a művész egyik alkotását sem szignálta. Az esztergomi 4 mellékoltárkép -melyeket negyedéves hallgatók restauráltak Görbe Katalin tanárnő vezetésével 2001-2004 között-beépített helyszínükön nehezen hozzáférhetőek, ezért a restaurátori dokumentációkban található adatok által kerültek feldolgozásra: **Szent Flórián** (Gyarmati - Győri 2001), **Kapisztrán Szent János** (Heitler

2001), **Szent György** (Barabássy - Károlyi - Rácz 2002) és **Alkantarai Szent Péter** (Máthé - Petrik - Szabó 2003).¹ A szintén beépített **Szent Anna** oltárképet (pesti ferences templom) korlátozott módszerekkel (normál felvételek és korlátozott mintavétel) lehetett vizsgálni. A nagykanizsai **Szent Didák** oltárkép a kutatás számára hozzáférhetetlennek bizonyult, elsősorban a nagy távolság és beépítettsége miatt.

A váci Szent Kereszt ferences templom főoltára (1729),
a magyarországi architektonikus barokk oltár kiemelkedő példája

¹ A restaurálásukról kétnyelvű (magyar-szerb) pannók készültek a Stettner kiállításra (lásd.Mestermunka)

2. Stettner Sebestyén élete és munkássága

Stettner Sebestyén (vezetékeve Stetner, Stettner, Stattner, Gstetter Stöttner változatokban fordul elő) első írásos említése 1727-ből ismert, amikor először kérvényezi a budai polgárság közé való felvételét. E folyamat szinte egy évtizedig elhúzódott az ún. első-generációs festőművészek ellenállása miatt. A török alól 1686-ban felszabadult Budán a 17. század utolsó éveiben telepednek meg az első, főként német származású festőművészek, akiknek munkái egy-két kivételtől eltekintve az idők folyamán elpusztultak, foglalkozásukról elsősorban az anyakönyvek tanúskodnak. A személyes kutatások megkezdéséig (1998) a magyar szakirodalomban Stettner egyetlen művét sem ismerték, immár szám- és kvalitásbelileg is jelentősnek mondható életműve az egyetlen, ami képviseli e korszak Budához köthető művészetét (Korhecz Papp 2012). A korabeli hatóságok szinte kizárólag német ajkú, katolikus egyéneknek adtak a várban letelepedési jogot, a többieknek erre a Vízivárosban, a Tabánban és Újlakon volt csak lehetőségük. Wiltzl Mátyás még 1693 előtt vétetett fel polgárrá, Landtrachtinger Gáspár (1670 k.-1744) 1701. július 1-én lett budai polgár, majd Falkoner György (Skócia, 1646?-Buda, 1741) 1702. november 7-én. Ez utóbbi a tekintélyes Falkoner festőcsalád őse, melynek tevékenysége a 19. század elejéig számottevő volt. A vár romos középkori házait rendbehozva kezdték meg működésüket igen mostoha körülmények között (Némethy 1883:105. Schoen 1930: 182). Céhes mestereknek hívjuk őket, noha a korábbi feltételezésekkel ellentétben nem voltak tagjai a budai kőműves céhnek.² Budán nem volt festőcéh, ezért a festők működését polgárjoghoz kötötték.

Egy festőműhely mindenekelőtt gazdasági vállalkozás volt, a generációk által felhalmozott felszerelés alkotta a tőke anyagi, a szakmai tudás pedig a szellemi részét. A műhelyek tevékenysége igen sokrétű lehetett, megélhetésük érdekében pl. oltárkép- és portréfestés mellett leginkább aranyozást vállaltak, de mázoltak, falképeket, céhzászlót, kocsit stb. festettek, textileket, iparművészeti tárgyakat is terveztek, mint más vidéki városok, pl. Sopron vagy Kassa nagy hagyományú képíró mesterei. Csak később, a 18. század végén különülnek el a díszítőfestési és az akadémiai felkészültséget igénylő feladatok (Jávor 2006: 60). A 18. századi budai mesterek alkotásai, s közöttük Stettner művei természetesen nem mérhetőek össze a bécsi, az itáliai vagy németalföldi nagymesterek teljesítményével, de művészi ihlettel áthatott tevékenységük hozta létre az ország központi és déli, Duna-Tisza közti részein fellelhető legminőségibb oltárképeket, melyek e korszakhoz (1730-1760 között) köthetők.

Garas Klára megállapítása szerint az 1730-as évek volt az a fordulópont, amikor a kor legnagyobb magyarországi mecénásai is az addig keresett itáliai mesterek helyett az olcsóbb és egyre közkedveltebb délnémet, morva vagy osztrák származású művészek első generációját kezdik

² Ezúton is köszönet Perényi Roland történésznek, hogy ellenőrizte a Budapesti Történeti Múzeum gyűjteményében lévő, 1690-ben alapított "Budai kőművesek, kőfaragók és ácsok egyesült céhkönyvé"-be bejegyzett mesterek névsorát, melyek között egy festőt sem talált.

foglalkoztatni, melyek az országban megtelepedtek. A török alól felszabadított területeken a nagy újjáépítések megkezdésének ideje ez, így a vidéki kisebb városok is a magyarországi mesterek felé orientálódtak, hisz a templom újjáépítése tetemes költséget jelentett egy város vagy szerzetesrend részére, s a helyi pl. budai és kassai vezető mesterek árai töredékei voltak a bécsi mesterekének, viszont ha művészi színvonalban el is maradtak, mesterségbeli tudásuk egyenértékű volt azokéval. Peter Strudel (1660-1714) 1692-ben 1200 guldent és jó bort, 1708-ban 500 guldent, C. A. Carlone (1635-1708) 150 tallért kapott oltárképeiért (Koller 1978: 234), C. F. Sambach bécsi mester a budai Nagyboldogasszony-templom főoltárképét 150 forintért festette 1758-ban (Schoen 1930:172), F. A. Maulbertsch (1724-1796) a szombathelyi hatalmas főoltárképéért 450, a nagyobb mellékoltárképekért 300-300, a kisebbekért 170-170 forintért szerződött 1791-ben (Jávor 2009:126). A budai Vogl Gergely (1717-1782) a zsámbéki főoltárképért 40, a mellékoltárképekért 30 forintot kapott 1754-ben Garas 1955:234), Falkoner X. Ferenc (1737-1792) úgyszintén mellékoltárképéért 30 forintot kapott 1774-ben a nekcei ferencesektől (Korhecz Papp 2011: 75).

A bajorországi Dorstból származó Stettner Sebestyén (1699—1758) 1727 augusztusában eredménytelenül folyamodik a budai városi tanácshoz a polgárjog elnyeréséért, melyet a hivatal teljesítene, ha a Budán való megélhetését biztosítva látná, hiszen az itt működő két festő is alig tudja megkeresni a kenyérre valót. A városatyák a budai festőtársak: Falkoner György és Landtrachtinger Gáspár beleegyezésétől teszik függővé jóváhagyásukat. Stettner 1732-ben, megegyezvén Falkonerrel és annak fiával, újra folyamodványt nyújtott be ebben az ügyben, de a másik festő valószínűleg 1736-ig nem adta hozzájárulását a polgárjog elnyeréséhez. Schoen Arnold kutatásainak köszönhetően a budai Nagyboldogasszony plébánia anyakönyveiből ismerhetjük meg Stettner Sebestyén és családtagjai életrajzi adatait. Stettner Sebestyén 1738-ban házasságot kötött Obergruber Keresztély építőmester özvegyével, született Seth Mária Teréziával (1716 k.-1789), Anton Hörger (Antal,1676—1765), Cetto, Egger és Riz szenátorok tanúskodásával. 1741-ben fiuk, János Sebestyén, 1743-ban leányuk, Anna Terézia (+1747) született. Mesterünknek 1740-ben már háza van a várban a Szentháromság tér közelében, 1755-ben is a háztulajdonosok között szerepel. E ház, a vár 115-ös számú háza a korabeli Böckengassén, a pékek utcájában állt (ma Országház utca 18),³ és felesége révén került Stettner tulajdonába, amit Obergruberék 1736. március 22-én aláírt adásvételi szerződéssel birtokoltak.⁴ 1792-ben Teréz asszony testvérei hagyatéki egyezségben örökölték a házat, e dokumentumban szerepel

³ Budapesti Fővárosi Levéltár (a továbbiakban BFL) IV.1009/f. Grundbuch Conscriptio

⁴A tényt csak 1752-ben jegyezték be a telekkönyvbe, Stettner {Gstettner névírással}, a 2. férj tulajdonlásának rögzítésével egyidejűleg.(BFL XV.9.a/13. Kéziratok gyűjteménye. Bánrévy György: A budai vár házai. 6646.hrsz.;IV.1009.c: Teleklevelék jegyzőkönyvei /Gewöhr Protocoll/ 2. kötet 25.lap)

az asszony leánykori neve: Seth.⁵ Ez azt jelenti, hogy halálakor fia János Sebestyén már nem élt. A Szentháromság-tér a korabeli Buda közigazgatási és kereskedelmi központja volt, környékét főleg mesteremberek népesítették be. A Szent György térnél telepedett le a lakosság előkelő része a királyi vár közelében (Zoltán 1963: 83). Stettner Sebestyén tagja volt a budai polgári gyalogosgárdának Matthias Schervitz (Mátyás, 1701 k.-1771) és Jan Fridrich Schultz (János, 1711—1761) festőtársával együtt. Tüdősorvadás következtében halt meg 1758. november 7-én, 59 éves korában, s a főtemplom mellett temettetett el. Özvegye, akit a források, mint festőnőt (pictrix) említenek 1759. május 3-án Gabriel Kronavetter (Kronovetter Gábor, + 1774) festővel lép házasságra, aki a Stettner-féle házba költözött, ott azonban nem sokáig éltek együtt, a férj elhagyta nejét és Budát. Kronavetter Stettner Terézia mint özvegy tovább vezette a műhelyt, s az elbeszélések szerint igen ismert személyiség volt. Kevés adat szól róla, de a feleségek és leányok sokszor tevékenyen részt vettek a festőműhelyek munkájában, mint ahogy ez ismert a Falkonerek budai műhelyével kapcsolatban (Némethy 1881: 267-271, 1883: 102). Legtöbbször inasoskodtak, az anyagokat készítették elő, de ha tehetségesek voltak, akár oltárképeket is festhettek, valamint a férj halála után, továbbvezették a műhelyt, ők kötötték a szerződéseket (Jávör 2004: 164-165).

Stettner Sebestyén egykori lakóháza

⁵ BFL XV.9.a/13. Kéziratok gyűjteménye. Bánrévy György: A budai vár házai. 6646.hrsz.; IV.1009.c: Teleklevelek jegyzőkönyvei /Gewöhr Protocoll/ 2. kötet 177. lap)

Buda térképe (1742)

Stettner tanulóveiről semmi biztosat nem lehet tudni, valószínűleg egy Bajorországba települt itáliai vagy itáliai iskolázottságú mesternél sajátíthatta el mesterségét, mert neve nem szerepel a bécsi Akadémia 1726-tól vezetett diáknévsorában, 1714 előtt viszont túl fiatal lett volna.⁶ Festészeti stílusa, szín- és formavilága a 17. századi itáliai mesterek távolabbi hatását mutatja, amely jellegzetes, egyedi alkotói stílusában mutatkozik meg. Valószínű, hogy 1727-től, budai megtelepedésétől folyamatosan dolgozott, hisz nem maradt volna egyébként helyben, de első munkájáról csak 1733-ból, Budaújlakról (zászlófestés, zászlórúd és gombaranyozás) van adat. 1736-ban a budai Szentháromság-szobrot 39 forintért aranyozta be. 1738-ban Erdődy György portréjának Hörger által faragott keretbe foglalásáért 15 forintot kap a városi tanácstól. 1743-ban fest portrét a halott Kleiss Antal temesvári tanulórol, s 1745-ben kapja meg érte a 15 forintját. A vízivárosi Szent Anna-templomban 32 forintot kapott a Szentsír megfestéséért 1750-ben, 19 forintért betlehemi jászolt festett 1755-ben. A 19. sz. elején leégett Szent Katalin-templomban 1747-ben a főoltáron (570 forint) dolgozik Scherwitz Mátyás festő- és Weibl Tamás (1702-1747) szobrásztársával, 1748-ban a szószéket festik, aranyozzák (155 forint), ugyanott 1756-ban a Szentsírt készíti (45 forint). 1751-ben a Mária Terézia császár- és királynő

⁶ Köszönet Ferdinand Gutschinak az információért. A bécsi Akadémiát (Keiserliche Hof-Academie für Kunst...) 1692-1714-ig Peter von Strudel vezette, halála után szünet állt be, csak 1726-tól indul be újra az oktatás Jacob van Schuppen irányításával. Stettner Sebestyén 1714 előtt még túl fiatal volt, 1726-ban azonban már túl idős ahhoz, hogy ott tanulhasson, de ettől függetlenül legénykedhetett egy bécsi mesternél.

tiszteletére emelt budai diadalkaput festi többedmagával 80 forintért (Schoen 1930:182). A felsorolt kisebb jelentőségű, csak a levéltári adatokból ismert művek és megbízások közül egy sem található már meg, jelentősebb munkássága főként vidéki templomokhoz köthető. A továbbiakban időrendi sorrendben, a helyszínek szerint ismertetjük munkáit, köztük olyanokat is, amelyek ugyan megsemmisültek, de leírásokból vagy archív felvételekről megismerhetők. Stettner Sebestyénnek valószínűleg Falkoner Polycarp 1739-es halála után nyílt több lehetősége alkotómunkájának kibontakoztatására, mivel Buda első festőműhelyének vezetője Falkoner György akkor már nagyon idős volt. 1739-ben szentelték fel a szegedi Dömötör-templomot (Reizner 1900:5-7), feltehetően ehhez az időponthoz köthető a háromemeletes főoltár elkészülte, s Stettner Sebestyén további tevékenysége (Szent Dömötör főoltárkép, Szent Borbála középkép, Szent György oromkép), valamint a Szent Család mellékoltár Hazatérés Egyiptomból című képe. A felsorolt művek közül egyedül a Szent Borbála festmény és a Szeged címer maradt az utókorra a középkori épület 1913-as elbontása után. Az ovális oromkép és a főoltárkép, valamint a nyolc szent és négy angyalka szobrának és az oromzati sugaras Szentlélek kompozíciónak a főoltár elbontása után nyoma veszett, mint ahogyan a gazdag virág- és kagylómotívumot megformázó díszítőfaragványról se maradt semmi. Szerencsére előtte fényképen örökítették meg a védelemre előirányozott barokk berendezést. A Dömötör-templom architektonális barokk főoltárához hasonlót készítettek a szabadkai ferencesek is. Levéltári adatok hiányában csak feltételezhetjük, hogy a szegediek is mesterünket bízták meg az oltárépítmények aranyozási munkáival, a Szent Borbála kép viszont stíluskritikai és festéstechnikai alapon bizonyossággal Stettner munkájaként attribuíálható.

A szegedi Dömötör-templom egykori főoltára (1739), Keglovics Emil felvétele 1913-ból (Somogyi Könyvtár)

A szegedi egykori Dömötör-templom Szent Család mellékoltára

A szabadkai ferencesek Háztörténetében említik a budai “Sebastianus Stetner”-t, aki az 1736 és 1741 között készült főoltárt bearanyozta, illetve annak képeit festette (Cvekan 1977: 33). A szabadkai főoltárt az 1729-ben elkészült váci ferences templom Szent István vértanú főoltárának mintájára, annak modellje után rendelték meg a kiváló budai Anton Hörger (1676—1765) fafaragómestertől 900 rajnai forintért és 150 mérő búzáért.⁷ Ezek a modellek végső kidolgozásukkal azonos technikával, megközelítőleg 1m magasságban készültek (Krapf 2003). A szabadkai főoltár aranyozási és festési munkálatait az 1740/41. évben Sebastianus Stetner (Stettner Sebestyén) festő-aranyozó végezte el 1000 rajnai forintért és 350 mérő búzáért. Az 1000 forintot Vojnits Máté uraság (aki egész családjával együtt pestisben halt meg) kegyes hagyatékából fizette ki a kolostori gondnok. A Szent Mihály arkangyalt ábrázoló főoltárképet 54 rajnai forintért Antunovich Simon rendházfő adományából fizették ki, a Szent Györgyöt ábrázolót, 21 forint és 10 arany értékben Matulchich György adományából, a Szent Luciát ábrázolót 10 forint értékben Kubatusich Lúcia adományából és a Szent Cecíliát megjelenítőt – a megrendelés Szent Katalinra vonatkozott – 10 forint értékben a Gabricsevichek adományából fedezték. Ezek a festmények ma is megvannak. A Boldogságos Szűz Mária oromkép (15 forint, Szucsich György volt várkapitány adománya), valamint Xavéri Szent Ferenc és Szent Elek (Alexius) (20 forint, Kopunovich Miklós/Nicolaus Kopernovus adományából) szélső oltárképek ma már nincsenek meg. Ez a nagyszabású szabadkai barokk főoltár áldozatul esett a templom 1909-re befejezett neoromán stílusú átépítésének. Nagy része elveszett, csak négy aranyozott puttófej, s a megőrzött festmények keretei bizonyítják a magas színvonalú asztalos, szobrászi és aranyozási munkát, valamint a 2000. év folyamán, a rendház padlásán fellelt oromdísz és az íves díszkeretdarab, ami a barokk főoltár rekonstrukciójának létrehozásánál segített. A Xavéri Szent Ferenc missziós hittérítőt és a Szent Elek remete-koldust ábrázoló festményeket a váci oltár példájából és az értük kifizetett összegből kiindulva a vértanú szüzekével megegyező formájúnak és méretűnek képzeltem el. E képek csigavonalas, leveles díszkerete eredetileg más funkcióban szerepelhetett a főoltáron, annak szétbontásakor, a 20. század elején szerelték rá hozzánemértő módon, csavarokkal. Mindkettő cca. 10 cm szélességben takarja a képet.

A pesti ferencesek barokk stílusban újjáépített templomát 1743-ban szentelték fel (Schoen 1943: 7). Bal oldali első mellékoltárát Szent József tiszteletére emelték, ma egy 19. század végén készült oltárkép díszíti. Eredeti oltárképe a Stettner Sebestyén által megfestett Szűz Mária és Szent József eljegyzését ábrázoló festmény volt, mely valószínűleg a 20. század elején került magántulajdonba, miután a 19.

⁷Rajnai forint-ezüstpénz (14,03 gr, ebből 11,69 gr a színezüst), 4 forintot ért 1 dukát, vagyis egy arany. Mérő- ürmérték, 1 mérő kukorica 40–50 kg, 1 mérő búza ára 1740-ben 6-8 forint volt, ami összeadva 2100 forint, vagyis 525 arany. A korabeli viszonyokról tudni kell, hogy egy tehén 60-80 forintba került, vagy hogy egy lovas katona havi zsoldja 3 forint volt. (Káplár L. 1984.)

század végén lecserélték a jelenlegi művel.⁸ A jobb oldali ún. "kék" oltárat Szent Anna tiszteletére emelték, ezen ma is a Stettner műként attribúálható Mária oktatását ábrázoló festmény látható.

Stíluskritikai alapon szintén az 1740-es évekre tehető a Skapuláris Szűzanya oltárkép keletkezési ideje, melynek eredeti rendeltetési helye a kutatás jelenlegi állása alapján még ismeretlen. A bajai Szent Rókus temetőkápolnába valószínűleg a kalocsai plébániatemplomból került a 19. század végén, annak elbontása után (bővebben lásd. mestermunka).

A nagykanizsai ferencesek az 1714-től épülő Szent József templomuk szentélyének jobb oldali falán elhelyezkedő Szent Didák oltára 1749-ben készült el. A Szent Didák megdicsőülését ábrázoló -korábban ferences munkának vélt (Horváth-Kostyál 1991:7-8)- oltárképet a festésmód stílusértékű hasonlósága alapján Stettner Sebestyén alkotásaként azonosítottam, viszont a festéstechnikai vizsgálatok mindennemű hiánya, valamint az öregedési repedéshálók eltérő volta bizonytalanná teszi az attribúciót.

A nagykanizsai Szent József ferences templom Szent Didák melléoltárképe

A szabadkai ferences templom egykori Szent Mihály-főoltárának rekonstrukciója (2000)

⁸ Dr. Szilárdfy Zoltán személyes közlése.

Az esztergomi Szent Anna ferences templom Szent György és Alkantari Szent Péter mellékoltárai

Stettner Sebestyén 1756-ban az esztergomi ferencesek Szent Anna templomában álló Szent György- és Alkantari Szent Péter mellékoltárainak oltár és oromképeit készítette el, amint az megállapítható a stílus- és festészettechnikai egyezéseknek köszönhetően. A jelentős színvonalbeli különbség, amely a korábbi műveitől eltérővé teszi az esztergomi képeket az idősödő, valószínűleg betegeskedő mester korának tulajdonítható. A nagy múltú, középkori ferences templom romjaira 1700-tól épülő barokk templom belső kialakításában 1754-ben jelentős változások történtek: a tartományfőnök szerződést köt Lucas de Schram (1702-1765) trieri származású, festő-építésszel a szentély felépítéséről, a főoltár és a teljes belső berendezés elkészítéséről (Prokopp 2005:947), a mellékoltárokat 1756-ban emelték (Bardoly-Haris 2006:139).

3. A vizsgált művek ismertetése

1. **Szent Borbála**, 1739 körül, 161,5 x 150,5 cm, olaj-vászon, aranyozott-ezüstözött díszkeret, a kecskeméti Szentháromság (piarista)-templom tulajdona. Ismeretlen mester restaurálta 1950 körül.

Szent Borbála kék ruhában, vörös fodrozódó drapéria által közrefogva jelenik meg, amint a Hitet megszemélyesítő kék köpenyes nőalak öleli, aki bal kezében keresztet tart, jobb kezében a nyitott Szentírással, melyen az alábbi idézet olvasható: "Et haec est victoria quae vincit mundum Fides nostrae/és az a győzelem, amely legyőzi a világot, a mi hitünk." (1János 5,5.). A könyv mögött előtűnik Borbála jelképe, a kehely a szent ostyával, hiszen ő a jó halál védőszentje. Halála előtti könyörgésében a hozzá fordulókért esedezett, hogy szentáldozás nélkül, készületlenül ne érje őket a halál. A szegedi oltárképen pogány, bálványimádó, villám által halálrasújtott, kardon fekvő atyján tapos, ki a legenda szerint lefejezte e szüzet. Tisztasága és vértanúsága jelképeit, liliomot és pálmaágot tart kezében. Egy angyalka a mennyei dicsőség rózsakoszorúját nyújtja felé. A háttérben egy kupolás, timpanonos templom, alatta egy kosfejes áldozati edény, melyben kínzásának egyik eszköze, a tűz ég. Borbála vértanú szűz, a legendája szerint a 3. században Nikodémiában élt, apja a pogány Dioscurus egy toronyba záratta, mert Borbála tiltakozott házassági tervei ellen, hiszen titokban, Origenész egyházatya közvetítésével megtért. A torony két ablaka mellé egy harmadikat vágatott a Szentháromság tiszteletére. Bebörtönözték, megkorbácsolták, fáklyákkal megégették, kebleit levágták. Ünnepe napja december 4-e. Borbála, tisztelete az ókor óta töretlen a keleti és nyugati egyházban egyaránt, ő a tizennégy segítőszent egyike, a bányászok, tüzérek, kőművesek patrónája.

2. **Szent Mihály arkangyal**, 1741, 300 x 157 cm, olaj-vászon, aranyozott díszkeret, a szabadkai ferences templom tulajdona. Restaurálta Korhecz Papp Zsuzsanna 1997-ben.

A bájos arcú Szent Mihály védőn emeli széttárt szárnyát, amint jobb lábával lendületesen előrelép a kavargó felhőkön. Jobb kezének felemelt mutatóujjával a kép felső ívében elhelyezkedő Szentháromság-szimbólumra mutat. Mihály – mika el (héber) = olyan, mint Isten. Bal kezében lévő mérlegben a hitet jelképező kapcsos, fekete imakönyv és az ében rózsafüzér még a malomkőnél is többet nyom a latban. Szent Mihály körül kilenc szárnyas, aranyos puttófej bukkan elő a gomolygó felhők közül. Az arkangyalt római katonaöltözetben ábrázolja a festő: ragyogó kék, arany nyakszegélyes páncélinget, valamint alatta egy hosszú és egy combközépig érő tunikát visel. Bal vállára fodrozódó vörös köpeny tekeredik. Fején keresztben arany homlokpánt, derekán aranyöv valódi aranyozással. Lábán nyitott orrú csizma. Alakja sudár, izmos, arca lenyűgözően tiszta és szép, bőre gyöngyházzsínű, haja barna, hullámos. Szent Mihály arkangyal a hét arkangyalnak, a legnagyobb mennyei fejedelmeknek az egyike, az Egyház oltalmazója, küzdelmeinek pártfogója, a mennyei seregek vezére. Ő a lelkek mérlegelője, aki a jókat a mennyországba vezeti. Ünnepe szeptember 29-e. Ősi hagyomány szerint patrónusa a keresztény katonáknak is, főleg, ha a pogányság ellen, a hitért küzdenek, ezért választotta a török alól frissen felszabadult vidék szabadkai első egyháza patrónusának az Assisi Szent Ferenc által különösen tisztelt arkangyalt.

Stettner Sebestyén munkája komponálásához valószínűleg Lucas Kilian metszetét használta fel, mely Pieter de Witte (Peter Candid, bajor udvari festő) rajza után készült, amelynek előképe a müncheni jezsuita templom oromfalának Hubert Gerhard által 1588-ban alkotott monumentális bronzszobra lehetett.

3. **Szent György**, 1741, 156 x 111 cm, olaj-vászon, aranyozott-ezüstözött díszkeret, a szabadkai ferences templom tulajdona. Restaurálta Korhecz Papp Zsuzsanna 1999-ben.

Szent György a keleti és nyugati egyházban egyaránt a legnépszerűbb és a leggyakrabban ábrázolt szentek közé tartozik, katonaszent, mint Szent Mihály. Történeti alakja a legendák homályába vész, melyek szerint Kisázsában volt katonatiszt a római hadseregben, Diocletianus császár idején, 303-ban szenvedett vértanúhalált, különböző kínzások után végül lefejezték. Ünnepe napja április 24-e. A sárkányölő ősi mondája, a sötétség és világosság, a jó és a rossz küzdelme a 11.században fonódott össze a kezdettől fogva nagy tiszteletben álló vértanú alakjával. A keleti egyházban nagymártírnak nevezik és egész országokat helyeztek védelme alá, nyugaton mint a hitetlenek ellen küzdő harcos szentet hívták segítségül. A tizennégy segítőszent egyike. A sárkány legyőzésének kapcsán, a sátáni eredetűnek vélt pestis, lepra, kígyócsípés, a háborúk és általában végveszély elleni hathatós közbenjárásáért imádkoztak. A barokk időktől kezdve halványodik egyházi kultusza, azonban a népi hitéletben szinte a mai napig ott élt, napja a kalendárium legjelesebbike. Ő lett a lovagoknak, lovaskatonáknak, cserkészeknek, fegyverkovácsoknak, szíjjártóknak, vándorlegényeknek, földművelőknek és lóval foglalkozó parasztoknak a védőszentje. Görög eredetű neve Georgios is földművelőt jelent. A Stettner kép középpontjában, római katonai öltözetben, rövid fehér tunikában, aranszegélyes kék mellvértben, piros és fehér tollas sisakban ül a rövidke mellső lábaival ágaskodó fehér paripáján, mely kissé apró a jó izomzatú, kerekded, pirospozsgás Szent Györgyhöz viszonyítva. Éppen az előttük tekeredő sárkányt dőfi le lándzsájával. A háttérben, a jobb oldalon a királynő imádkozik.

Stettner Sebastyén műve elkészítéséhez valószínűleg Raphael Sadeler 16. század végén keletkezett nyomtatát, vagy annak egy leegyszerűsítettebb későbbi változatát használta fel, mely ábrázolásnak forrása Raffaello Santi 1504-es, ma a Louvre-ban őrzött táblaképe.

4. **Szent Cecília**, 1741, 96 x 73 cm, olaj-vászon, aranyozott díszkeret, a szabadkai ferences templom tulajdona. Restaurálta Korhecz Papp Zsuzsanna 1995-ben.

Szent Cecília magas támlájú széken szorosra fűzött fehér buggyos ujjú kék ruhában ül, válláról vörös drapéria omlik le körülfogva a jobb oldalával felénk forduló orgonán játszó szüzet. Barna haja kontyba tűzve, benne kék szalagon csüngő gyöngy az ékszer. Tőle jobbra az ujjával a kottára mutató angyalka röpdös. Szent Cecíliát, az ókeresztény vértanút (+230), az egyházi zene patrónáját a 15. századtól kezdve a muzsika védőszentjeként jelenítik meg, leggyakrabban orgonával. A zenével való kapcsolata legendája azon mozzanatához fűződik, mely szerint nászmuzsikáját hallva tisztaságának megőrzéséért imádkozott. Valerianost, ifjú férjét és annak testvérét Tiburtiust is keresztény hitre térítette. Halála előtt vagyonát szétesztotta a szegények között. Mindhárman vértanúhalált haltak. Ünnepe napja november 22-e. Szent Cecília alakját a barokk könyvkultúra és irodalom tette ismertebbé. Amellett, hogy a musica sacra, a kóristák, költők, zenészek, énekesek hangszerkészítők védőszentje, a hívők Szent Cecília közbenjárását kérik járvány, tűzvész, háború közeledtekor is. Stettner Sebestyén Carlo Cignani festményéről Francesco Antonio Meloni (1676-1713) által készített rézkarcának a tükörképét festette meg, melynek forrása Carlo Dolci Drezdában őrzött közismert alkotása volt.

5. **Szent Lúcia**, 1741, 96 x 73 cm, olaj-vászon, aranyozott díszkeret, a szabadkai ferences templom tulajdona. Restaurálta Korhecz Papp Zsuzsanna 1995-ben.

Szent Lúciát, a szirakúzi származású vértanú szüzet kék háttér előtt, a kép középpontjában állva ábrázolta a festő, rajta fehér ing és piros ruha. Jobb vállára kék köpenye tekeredik, mely a bal oldalán dúsan omlik alá. Barna haját kontyban fogta össze, fejről fátyol terül ruhakivágására. Lesütött tekintetével a tőle jobbra röpdöső puttó kezében levő kardra néz, mellyel – a legenda szerint – a torkát átdöfték, baljában a vértanúság pálmáját tartja, melyet egy piros terítővel letakart asztalra helyez. Tőle jobbra tűzcsóva lobog, melyből füstfelhő gyűrűzik, a szent legendájára utalva, amely szerint a 13 esztendő Lúciát izzó tűzbe vetették, de ő abból sértetlenül került ki. Szent Ágota kataniai sírjához zárandokolva, midőn édesnyja gyógyíthatatlan betegségére keresett gyógyírt szüzességi fogadalmat tett, javait a szegények között szétesztotta, ezért pogány jegyese följelentette Pascasius fejedelemmel, aki hitében és szüzi állhatatosságában akarta megszégyeníteni, kínzása alatt szeméit is kivájták. Ezért ábrázolják legtöbbször úgy, amint szeméit tálcán maga előtt tartja. Hozzá könyörögnek a szemfájósok, megóv a szembetegségektől, vakságtól, torokfájástól és fertőzésektől. Legendájának részleteiből eredően parasztok, vakok, bűnbánó nők, üvegfúvók, kocsisok, késélezők és mások védőszentje Nyugat-Európában. Lúcia nevének a lux-fényesség-örök világosság jelentése révén temetők, temetőkápolnák patrónájának is választották. Ünnepe napja december 13-a.

6. **Szűz Mária és Szent József eljegyzése**, 1743, 206x126 cm, olaj-vászon, aranyozott új díszkeret, magántulajdon. Ismeretlen mester alakította át 19.század végén.

A Nagyházi Galéria árverésén 2007-ben felbukkanó műre Jávor Anna hívta fel a figyelmemet. A Mária eljegyzése vagy menyegzője ábrázolások a 16. században kibontakozó Szent József kultusszal függnek össze, s a Habsburg Birodalomban válnak különösen népszerűvé az uralkodócsalád jóvoltából. Szent József ünnepnapja március 19-e. Balról a rózsaszín ruhás Szűz Mária térdel rózsakoszorúval a fején, kiengedett hullámos haja kék köpenyére omlik, bal kezében rózsakoszorút tart, jobb kezét az ifjú pár fölé hajló főpap fogja, melyre az előttük mélyen meghajló szakállas, hosszú hajú Szent József készül gyűrűt húzni. Ruhája hagyományosan világoskék, sárga palástja gazdagon redőződik, bal kezében a kivirágzott botot fogja, mely alapján a legenda szerint a Szűz jegyesének választották és amelyből Jakab protoevangéliuma szerint egy galamb, a Szentlélek jelképe szállt fel. Körülöttük a csodát heves gesztusokkal megvitató nők és férfiak. A fehér szakállas főpap süvege vörös, fehér alsóruhát és lila kaftánt visel. Szűz Mária háta mögött egy templomi szűz szertartáskönyvet emel a paphoz, előtte az alsó lépcsőn egy másik kékruhás, babérmagkoszorús füstölőt lenget. A háttérben menorah és szárnyas angyalfejek. Az eredetileg íves záródású festmény felső félkörös végződését levágták, de az alsó és a felső keskenyedő, íves formák jól felismerhetőek a régi dublázású oltárképen. A mellékoltárkép Carlo Maratta azonos témájú kompozíciójának nyomán készült, azzal a különbséggel, hogy Szent Józsefet nem öregemberként, hanem a Szűzhez jobban illő ifjúként jelenítette meg a művész, valamint letérdeltette őket és mellékszereplőkkel gazdagította a jelenetet.

7. **Szent Anna**, 1743, 250x125 cm, olaj, vászon, a pesti ferences templom mellékoltárképe. Ismeretlen mester restaurálta 1990 körül.

A mű középpontjában a halványkék-ruhás, sárga köpenyes idős Szent Anna ül, fején szürke kendő. Jobb kezével a szorosán hozzá húzódó kék köpenyes Mária elé könyvet tart, melyben ő a "Ecce virgo concipiet" ("Ímé a Szűz fogan..." Ézaiás 7.14.) mondatra mutat ujjacskájával. Anna bal kezével a megnyílt égbolton megjelenő, áldást osztó Atyaistenre mutat, aki előtt a Szentlelket jelképező galamb ereszkedik alá a jövődöbéli Szűzanya csillagkoszorús feje fölé. Bal oldalon Joáchim imádkozva olvassa a Szentírást, a jobb felső sarokban egy angyalpár a Szűzanya attribútumaival a rózsakoszorúval és a liliummal közelít. E kompozíció Mária neveltetését ábrázolja. Az apokrif irodalomban olvashatunk a matrónaként gyermekáldásban részesült Szent Annáról és férjéről Joáchimról, akik Jézus Krisztus nagyszülei voltak. Szent Anna széttartotta vagyonát a szegények között, Joachim lett a férje, sokáig gyermektelenül éltek. Joachim áldozatot akart bemutatni a jeruzsálemi főtemplomban, de gyermektelensége miatt a főpap visszautasította. Szégyenében kivonult a városból nyájai és pásztorai közé, ott tudatta vele egy angyal, hogy leánya fog születni. Annánál szintén megjelent egy angyal, s megparancsolta, hogy menjen Jeruzsálembe a Mennyei kapuhoz. Ott találkozott az idős házaspár és boldogan összeölelkeztek. Szűz Mária édesanyja az efezusi zsinat (431) óta megkülönböztetett tiszteletben részesült. A Mária oktatása képtípus Spanyolországban alakul ki (Murillo, 1655). Szent Anna ünnepnapja július 26-a. Ő az özvegyek, leendő édesanyák, nagyanyák, a gyermektelen asszonyok, dajkák, jegyesek és számos mesterség védőszentje, barokk kori virágzó kultusza a mai napig követhető.

8. **Skapulárés Szűzanya**, 1740 körül, 268 x 154 cm, olaj-vászon, aranyozott díszkeret, a bajai Rókus-kápolna mellékoltárképe. Restaurálta Korhecz Papp Zsuzsanna 2012-ben.

Az álló téglalap alakú, tetején megtört félkörívben végződő festmény bal oldalán Stock Szent Simon barna kamelita habitusban, fehér köpenyben térdelve veszi át a kép jobb felső térségében égi jelenésként alászálló Szűzanyától a barna skapulárét. Simon korábban egy tölgyfa odvában remetéskedett, valószínűleg ezért kapta a Stock-bot melléknevet. 48 évesen csatlakozott a karmelitákhoz, meghatódva a Szűzanya iránti nagy szeretetüktől. 50 évesen küldték Oxfordba tanulni, ahonnan doktori címmel tért vissza, 80 évesen a rend hatodik generálisává választották. A csillagkoszorús, rózsaszín ruhás, kék köpenyes Szűzanya térdén a mezítelen Kis Jézus lépdel, édesanyja bal karjával óvón, fehér kendővel öleli. A legenda így szól: Szent Simon a Kármelhegyi Boldogasszonyhoz fordult, hogy a Kármelita Rendet ne hagyja el, és anyai védelmének adja valamilyen különleges jelét. Erre az imára jelent meg neki 1251. július 16-án (vasárnap) Cambridge-ben Szűz Mária, és átnyújtotta neki a skapulárét ezekkel a szavakkal: „Fiam fogadd el rended e skapuláréját jeléül azoknak a különleges kiváltságoknak, melyeket én neked és a Kármel gyermekeinek megszereztem. Aki ebben a kegyelmi ruhában hal meg, az megmenekül az örök tűztől. Ez az üdvnek jele, védőruha a veszedelmekben, különleges béke és különleges védelem biztosítója.” Ünnepe július 16-a. Szent Simon örömmel vette át a skapulárét és azonnal gondoskodott elterjesztéséről. A pápa ennek hatására újfent megerősítette a rendet. Ezután a Kármelita Rend gyorsan virágzásnak indult Európában. Mikor Stock Szent Simon 1265-ben meghalt, a fiatal szerzetes közösség már 40 kolostort és remeteséget számlált. A kis bajuszos, kopaszodó férfiszent előtt nyitott könyv, a Szentírás, tanulmányait jelképezve, felette két angyal, tisztaságának jelképét, a liliomot és keresztet tartva röpköd, melyen írásszalag tekeredik: ECCE SIGNUM SALUTIS, azaz: Ime az üdvösség jele. A háttérben gomolygó felhők mögül előtündöklő ragyogó sárga ég, a földi szféra kies tája kis templommal, házacskákkal. Stettner Sebestyén a vállruha-skapuláré átadásának jelenetét G.B. Göz (Goez, Götz, 1708-1774) metszetéből kiindulva készíthette.

9. **Szent György**, 1756, 190 x 122 cm, olaj, vászon, eredeti márványozott díszkeret.

Az esztergomi ferences templom mellékoltárképe. Restaurálták Barabássy Orsolya, Károlyi Anna és Rácz Krisztina egyetemi hallgatók Görbe Katalin vezetésével a 2001/2002-es tanévben, az MKE Restaurátor Tanszékén

Az esztergomi ferences Szent Anna-templom Szent György-mellékoltárképe és a szabadkai Szent György között Görbe Katalin fedezte fel a hasonlóságot. A lendületes kompozíció, a mozdulatok, az arcok, a kissé suta kezek, a megtörő drapériák, a sárkány, a bokrok, a fodrozódó felhők kétségkívül azt bizonyítják, hogy ugyanaz a mester festette őket. A szabadkain talán csak a királykisasszony alakja arányosabb, szebb. Az esztergomi lovas azért ágaskodik balról jobbra, mert nem vágthat a templomból kifelé, a főbejáraton belépve ugyanis ez az első bal oldali mellékoltárkép.

A szent ikonográfiája: Szent Györgyöt eleinte állóalakként mutatták be harci vértetben, sárkány nélkül, mint pl. Donatello firenzei márványszobrán. Az ikonokon is bizánci katonai vagy papi öltözetben, lándzsával az egyik, kozmosz gömbbel a másik kezében, Szent Mihályhoz hasonlóan trónon ülve, vagy mint a mennyei seregek harcosát. Elterjedtebb megjelenési formája, amint lóháton a sárkánnyal küzd, vagy éppen ledöfi azt. Lová általában fehér, öltözete lehet római- vagy középkori páncélzat. Kezében leginkább lándzsa vagy kard látható, de keresztes zászlót és a vértanúság pálmáját is tarthatja. A háttérben megjelenik a megmentett királylány, vagy sematikusan ábrázolt várost láthatunk az aggódó királyi szülőkkal. Sokszor azonban csak kietlen sziklás táj előtt játszódik le a kozmikussá növekedett küzdelem. Igen ritkák Szent György mártíromságának jelenetei: mérget itattak vele, kerékbe törték, lenyúzták, fejébe szögeket vertek, forró ólomba ültették, testét szétfűrészelték, végül lefejezték.

10. **Alcantarai Szent Péter**, 1756, 190 x 122 cm,olaj, vászon, eredeti márványozott díszkeret. Az esztergomi ferences templom tulajdona. Restaurálták Máthé Erika, Petrik Tímea és Szabó Csilla egyetemi hallgatók Görbe Katalin vezetésével a 2002/2003-as tanévben az MKE Restaurátor Tanszékén.

A képen Alcantarai Szent Péter (1499-1562) ferences szerzetes, a rend belső reformátora látható, aki Assisi Szent Ferenc eredeti regulájához ragaszkodott. Főleg a megfeszített Krisztusról prédikált, s a népmisziók végén a valóságos keresztnek megfelelő nagyságú keresztet állított, hogy nyoma maradjon a misszióknak. Stettner is így, az élő törzsű kereszt előtt térden imádkozva ábrázolta őt, ahogy a legendája szerint meghalt, miközben buzdította társait. Nagy Szent Teréziát is tanácsaival támogatta, aki így jellemezte: “Sovány, száraz testét fagyökérhez hasonlíthatad volna, mert csak csont és bőr volt az egész ember. Mégis annyi jóság, kedvesség és oly nagy éltszentség töltötte el, hogy jóllehet nagyon szűkszavú volt, senkit sem hagyott válasz nélkül. Minden harmadik nap evett, de extázisai idején tovább is étlen-szomjan volt”. Ünnepe október 19-e. A szinte teljesen sötét előtér ellentétéként ragyog fel a lankás napsütötte háttér, üde zöld bokrokkal a bal oldalon, a távolban folyóvíz és egy városka körvonala rajzolódik ki a szürkés-rózsaszínes felhők mögül előtűnő napsütésben. E mű méltó feleletet ad a Szent György-oltárképre, az égbolt megfogalmazása, a növényzet megfestése azonos kivitelezőre vall, az előtér kövei viszont a szabadkai sárkányölő képen is megjelennek, s a puttópárok arca is Stettner kezére vall. Szent Péter kéztartása leginkább a nagykanizsai Szent Didák mozdulatát juttatja eszünkbe. 1883-ban ezt a festményt is teljesen átfestették, kompozíciójában azonban alapvető változás nem történt, a 19. századi felújítás alkalmával két puttópárt elhagytak.

11. **Szent Flórián**, 1756, 117 x 110 cm, olaj, vászon, eredeti márványozott díszkeret.

Az esztergomi ferences templom tulajdona. Restaurálták Gyarmati András és Győri Lajos hallgatók Görbe Katalin vezetésével a 2000/2001-es tanévben az MKE Restaurátor Tanszékén.

A Szent György mellékoltár plasztikusan megformált párkányzata fölött, a négykaréjos oromkép Szent Flórián (240-304) római századost ábrázolja, amint tüzet olt. E festmény esetében a legszembetűnőbbek az anatómiai hiányosságok, de Stettner drapériakezelése, szín- és eszköztára jól felismerhető, lehetséges, hogy betegsége miatt sikeredtek későbbi művei gyengébbekre, talán több bennük a műhelymunka. Komponálásában, mozgalmasságában a teljes alakos Szent Mihály arkangyal köszönhetne vissza, ha Flórián lábfejei nem maradtak volna le a képről, viszont e hiba a helyszíni szemlélő számára egyáltalán nem látható, mert az oromzati kép alját takarja a kartus felső faragott dísze. Szent Flórián kék vértben, sisakban és a szabadkai Szent Mihályéhoz hasonló római lábbeliben, sárga tunikában, fehér köpenyben jelenik meg, melyet vörös zászlaja és a tűznek fénye von be rózsaszínes árnyalatokkal. Vállvértjén ugyanaz a medúzafej ismerhető fel, mint a Szent Györgyén. Szent Flórián kelta származású volt, a Bécs közeli Zieselmauerban született. A római sereg tisztje, Aquilinus helytartó kancelláriájának vezetőjeként tevékenykedett. A Diocletianus-féle keresztényüldözés idején (303-304) Lauriacumban (Lorch) 40 keresztényt elfogtak, akiket Flórián kiszabadított, s mivel megtagadta a pogány áldozat bemutatását őt magát is elhurcolták. Senki sem akarta mint tisztet bántalmazni, ezért végül egy nagy malomkövel a nyakában az Enns-folyóba vetették. Teste bár kövel volt terhelve, nem süllyedt el, egy sas őrizte. Egy Valéria nevű matrónának éjszaka megjelent Flórián, kérve hogy temesse el a tetemét. A holttestet húzó kitikkadt ökrök előtt forrás fakadt. Más legenda szerint a gyermek Flórián egy sajtár vízzel eloltotta egy égő ház lángjait. Ünnepe május 4-e. Hozzá fohászok, hogy tüztől, árvízről, vihartól, a földek terméketlenségének csapásától megmeneküljenek. Kádárok, kályhások, kéményseprők, tűzoltók, stb. védőszentje. Magyarországi kultusza a 17. századtól egyre erőteljesebbé válik a betelepülő német lakosság hatására. A festmény átvételi állapotában a Szent Vendelt ábrázolta az átfestés következtében.

12. **Kapisztrán Szent János**, 1756, 116 x 111 cm, olaj, vászon, eredeti márványozott díszkeret. Az esztergomi ferences templom tulajdona. Restaurálta Heitler András hallgató Görbe Katalin vezetésével a 2000/2001-es tanévben az MKE Restaurátor Tanszékén.

A templom jobb oldali Alcantarai Szent Péter-mellékoltárának négykaréjos oromképe Kapisztrán Szent Jánost (Capestrano, 1386-Újlak, 1456), a tüzes szavú ferences szónokot, a keresztesek lelki vezérét, a nándorfehérvári csata hőstét ábrázolja. Pappá szentelése után (1420) Sienai Szt. Bernáttal és Marchiai Jakabbal a rendi reform szervezői. Kora egyik legjobb hitszónoka lett. 1456. február 15-én, Budán vette át a pápa által küldött keresztet Carvajal bíborostól, majd április 15-én

indult el az országos, védekező jellegű, keresztes hadjáratot hirdető útjára. Az általa toborzott – parasztokból álló – 60 000 keresztesrel Hunyadi támogatása mellett nagyban hozzájárult a nándorfehérvári győzelemhez 1456. július 21-22-én. Ünnepnapja október 23-a. A többszöri átfestés ezt a művet sem kímélte meg, annál nagyobb örömet szerzett a fáradt, sötét, szakállas ábrázolás alól újjászülető oltárkép. Komponálása sikeresebb a Szent Flórián képénél. A szabadkai ovális képek megfogalmazása köszön vissza, a Szent Mihály-kép glória- és fényábrázolásai, valamint olvasójának traktálása. A lobogó keresztes zászló lendületet ad az egyébként statikus, álló figurának, mintegy felelve a háttérben vágatató, a villámlástól és a Hunyadi János vezette keresztényektől megfutamodó török lovasságnak. A háttérben gyöngyházszínű fények vonják be a világraszóló győzelem színhelyét, Nándorfehérvárat. Talán csak az arc megfogalmazása tér el a Stettnernél megszokottabb lágy formáktól, de az eredeti festékréteg itt az ornyereggtől a mellkasig teljesen megsemmisült, s az arc végső kialakítása a restaurátor elismerésre méltó bravúros munkája.

4.A festő kézjegyének meghatározása a stíluskritika eszközeivel

A rajztól az oltárképig

A művek rendelési-készítési körülményei az Európában bejáratott módon zajlottak: a megrendelő (házfőnök, plébános, testvérületi elnök, kegyúr, stb.) általában egy közvetítő (ismert lelkész, építész vagy a festő barátja) útján megrendeli a művet. A művész a megrendelő kívánságait figyelembe véve elkészíti a vázlatot, amit jóváhagyat a megrendelővel, majd kivitelezzi a végleges művet, amit műtermében kritikának vet alá a megrendelő, közvetítő és más személyek jelenlétében. 3-4 hét száradás után a megrendelő szállíttatja le a vízhatlan anyagba (bőrbe) és ládába becsomagolt művet, amit a bécsi nagymesterek a legritkább esetben követtek, legtöbbször tanítványaikat bízták meg a beépítéssel (Koller 1978: 202). Stettner bizonyosan leutazott Szabadkára a nagy feladat (az általa aranyozott oltárépítmény felállítása és a festmények beállítása) miatt, mint ahogy azt a 19. században is tették a szabadkai megrendeléseket teljesítő pest-budai művészek (Korhecz Papp 2009: 137). A szállítás is elsősorban vízi úton történt, Szegedre a Tiszán Szolnokon keresztül, Szabadkára a Dunán Baján keresztül jutottak el a művek. A nagymesterek sokszor közszemlére bocsátották elkészült oltárképeiket, mielőtt azok vidékre kerültek.

Stettner Sebestyénnek sajnos egyetlenegy rajza sem maradt az utókorra, amelyekből megítélhetnénk rajzkészségét, s amelyek talán közelebb hozhatnák a műhelyt, ahol tanult, de feltételezhető, hogy a grafikai előképeket felhasználva először papírra készített rajzon vázolta fel oltárképeit. Ezen alkotásoknak a barokk korban nem tulajdonítottak önálló szerepet, nem számítottak önálló művészi alkotásnak, inkább fogyóeszköznek minősültek, s mivel anyaguk is sokkal

sérülékenyebb volt, idővel tönkrementek, elkallódtak. A magyarországi mesterekhez köthető korabeli anyag szegényes (Galavics 1982:15). A Szent Mihály képpel kapcsolatos anekdota alapján a rendelés további folyamatára következtethetünk. A szabadkai házfőnök sokallta az ördögöket a Szent Mihály képen, ezért a festővel átfestette azt. A röntgenfelvételeken az átfestésnek nem volt látható semmilyen nyoma (Melléklet 126. old), ezért bozetto (kisméretű színvázlat) vagy modello (kidolgozott kisméretű kép) elkészítésére gondolhatunk, amit a mester bemutatott a megrendelőnek, s utána annak igényei szerint megváltoztatott. A kész leszállított oltárfestményt bizonyosan nem állt neki a helyszínen átfesteni, mint ahogy korábban vélekedtek (Cvekan 1977:33).

Stettner Sebestyén határozott stílusa, jellegzetes alakjai mindegyik művét különlegessé és könnyen felismerhetővé teszik. Barokkosan komponál, csupa kavargó drapériát és gomolygó felhőt láthatunk, melyeket a mennyei sugarak fénye von be művein. A szürkés, semleges háttér jól kiemeli az általa használt élénk, tiszta, vörös, sárga és kék szín ragyogását. Festményei alapvetően világos koloritúak, a halványkék tónusú, okkersárga fényekkel élénkített háttereken jelennek meg gracilis testalkatú szentjei, hosszúkás, igen bájos arccal, gyöngyházfényű testszínnel. Kézmozdulataik is jellegzetesek, kecsesek, azonban anatómiai felépítésük némely esetben hagy némi kívánnivalót. A geometriai szerkesztés, s az építészeti terek megjelenítése is az akadémiai képzés hiányát mutatja. A szemlélőt e ritkán előforduló hiányosságokért kárpótolja az oltárképek jó kompozíciója és harmonikus színösszeállítása.

A festmények komponálása a kor szokása szerint leginkább grafikai előképek után történt. A festők százszámra gyűjtötték e lapokat, segédeszközként szolgált műveik elkészítésénél. Az egyes alkotók képességeikhez mértén igazodtak ezekhez a rajzokhoz, Stettner Sebestyén esetében ez az igazodás sosem szolgai módon történt. Ezek közül néhányat sikerült azosítani, ezek többek között pl. Raffaello Santi (1484-1520) és Carlo Maratta (1625-1713) római, Carlo Cignani (1628-1719) bolognai festők művei után készültek, illetve Lucas Killian (1579-1637), Raphael Sadeler (1561-1632), Franz Anton Meloni (1676-1713) és Benedetto Fariati grafikusművészek alkotásai. A 18. században és a 19. század elején a másolás, az átvétel, az utánzás, az előképek felhasználása nem minősült másodrendűnek, inkább a haladóbb tevékenységhez való igazodást jelentette (Zádor 1978: 17-18).

L.Kilian: Szent Mihály, rézkarc

R.Saderer: Szent György, rézkarc

B. Fariati: Szűz Mária és Szent József eljegyzése, rézkarc

F.A. Meloni: Szent Cecília, rézkarc

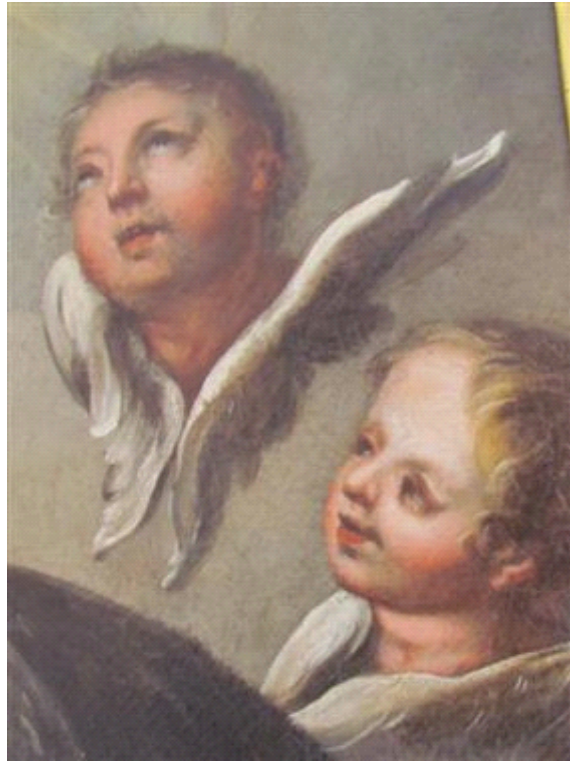
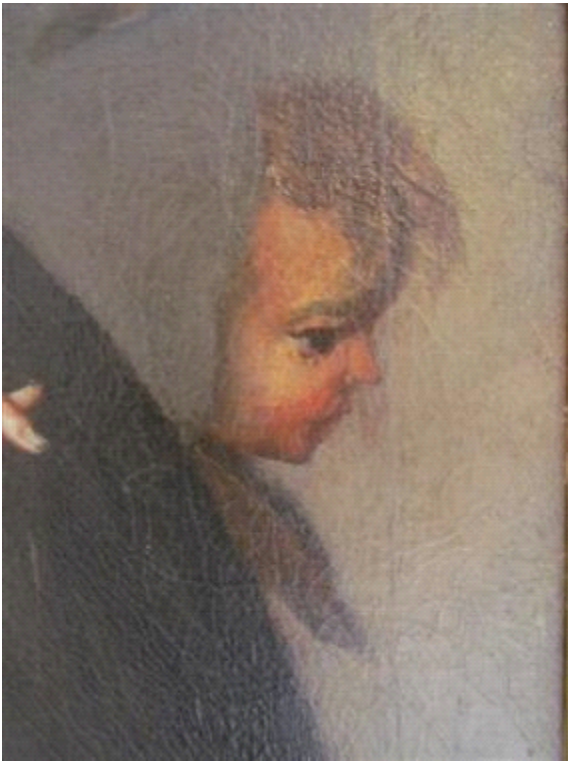
Stettner stílusa

A stílus megfelelő kiértékelése a jól összehasonlítható részletek alapján történt. E kiértékelés szempontjai szerint a képek minden részlete és együttes megjelenésük is egyezést mutat. Festésmódjuk lendületes, az emberi testek lágyan modelláltak, a ruházatok viszont szögletesek, mintha megtörték volna. Jellegzetes az erős fény-árnyék kontraszt, a háttér leginkább tájképi kialakítású, világos koloritú, ritkábban (Szent Cecília és Szent Anna) sötét színű, az „Eljegyzés” kép viszont belső térben játszódik. A figurák megfestése típusok szerint változik: férfi-, női- és angyalarcok. A nőké gyöngyházszerű, halványrózsaszín, kivéve az idős Szent Annáé, a férfiaké pirosposzsgás. A férfiarcok árnyékainál sokkal erőteljesebb a barna kontúrozás, a női arcoknál a zöldes árnyékok a kifejezettebbek. A szemhéjak, az orr és az ajak kontúrjainál is e barna jut kifejezésre, mely mellett a világosvörös ajkak telten jelennek meg. A szem pupillájánál feketét használ. A mandulavágású szemek felső kontúrja erőteljes, a szem fehérjét szinte minden esetben behúzta a mester. Járomcsontjuk csak a férfiarcoknak erős, a női arcok simák, gömbölydedek. Orruk egyenes, hosszúkas csak Szt. Józsefé és a zsidó főpapé kampós. Orrhegyük legömbölyített, az orrnyereg folytatása kétágú. Fülcimpájuk íve jellegzetesen hullámos, de legtöbbször a haj félig letakarja. Ujjaik megfestésénél szintén női és férfi típust ismerhetünk fel: a női szenteknél vékonyabbak, hosszúak, finom vonalúak, elkeskenyedők, világosabb színűek, a férfi kezek az ízületeknél tagoltabbak, kissé sötétebb színűek. A testszín félárnyékszínében hidegzöld tónus uralkodik, míg az árnyékos meleg barna (Melléklet 71-81.old.).

A szabadkai Szent Mihály képen jól elkülöníthető a mester és segédjének munkája, a magasabb szféra kvalitásos szárnyas fejceskét bizonyosan Stettner Sebestyén festette. Másutt, egy képen belül nem jelenik meg ilyen színvonalbeli különbség. Az esztergomi mellékoltárképek az öregedő, valószínűleg betegeskedő mester felügyeletével, műhelyében készültek, sajnos nem érik el az egy évtizeddel korábbi munkák színvonalát, de ezeket is Stettner Sebestyén műveiként tarthatjuk számon.

Érdekes, kissé archaizáló módszer az aranyozott felületek alkalmazása a ruhák díszítésénél, aminek használata Stettnernél mint aranyozónál nem is olyan meghökkentő. A szabadkai Szent Mihály arkangyal fejpántját és vértjét díszítette e módon. Az ún. mordent- vagy olajaranyozás a középkorban elterjedt technika volt, de a 18. századi európai katolikus egyházművészetben már igen ritkának számított, inkább a kegyképek háttérénel, vagy dekoratív ruhadíszítés esetében fordult elő (Koller 1978: 271). Több korabeli festőművész volt egyszerre aranyozó is, ez a “kettős” foglalkozás a megélhetésüket segítette. Ez alkalommal Stettner díszkeret-aranyozási technikája nem került elemzésre, érdekes példa erre a hajdan cca.10 m magasan elhelyezett szabadkai Szűzanya kép poncolt, gravírozott díszítésekkel ellátott díszkerettöredéke.

5. A festéstechnika leírása természettudományos vizsgálatok alapján

A felhasznált vizsgálati módok ismertetése

Az oltárképek készítése is számos elkülönülő részfeladatból állt, melyek módja és sorrendje, valamint a felhasznált anyagok a képek restaurálása közben végzett megfigyeléseknek (lásd. Mestermunka: a szabadkai Szent Mihály, Szent György, Szent Cecília és Szent Lúcia, a bajai Skapulárés Szűzanya, valamint az esztergomi Szent György, Szent Flórián, Alkantarai Szent Péter és Kapisztrán Szent János oltárképek restaurálási dokumentációi), s az utólagos fototechnikai- és anyagvizsgálatoknak köszönhetően lehetett azonosítani a Stettner-műhely munkamódszerét.

A 18. században használatos pigmentek nagy részével az ókor óta festettek, egyedül az 1704-ben felfedezett vas-hexaciano-ferrát (porosz-kék) a kormeghatározó. Viszont jellemzően kimaradnak mesterünk palettájáról a drága festékek, pl. a természetes ultramarin, amit viszont a bécsi műhelyekben a kiemelt helyeken - pl. a Szűzanya köpenyén - igénybe vettek. Ez is a magyarországi mesterek nehezebb anyagi körülményeire világít rá, de valószínűbb, hogy a megrendelőknek nem voltak ilyen igényeik, feltételeik. Egy-egy korabeli művész nem annyira az általa használt pigmentek alapján különböztethető meg, inkább kép-előkészítési (vakkret, hordozó, alapozás) szokása(i), a testszínnek modellálása -főleg az árnyékos oldalé-, a kevert színek (pl. zöld, barna) alapanyagai, valamint az anyaghasználatból következő elváltozások jellemzői a döntő szempontok egy-egy mester festéstechnikájának meghatározásában (Varga 2012: 13).

A Stettner kiállítás hét oltárképe (a szabadkai és bajai oltárképek mellett a pesti Szűz Mária és Szent József eljegyzése, valamint a kecskeméti Szent Borbála) a kiállítássorozat ideje alatt vált fototechnikai (normál-, sűrű-, infravörös-, lumineszcens- és radiográfiás felvételek) vizsgálatokkal is tanulmányozhatóvá.⁹ Hat festmény hordozójából 1 db, valamint hétnek festett felületéből szisztematikus rendszerben 9 db mintavétel történt az alábbi helyekről: 1. testszín (rózsaszín), 2. testszín-csúcspont (fehér vagy v. rózsaszín), 3. testszín-félszín (zöld), 4. testszín- árnyék (barna), 5. zöld, 6. vörös, 7. kék, 8. sárga, 9. fekete. A beépített Szent Anna oltárképet is három mintavétellel vörös, (sárga és kék felület) sikerült utólagosan bevonni a kutatásba.

A fenti felsorolt fototechnikai vizsgálatokkal összevetve az így elkészített cca. 65 db (kétkomponensű epoxigyantába öntött) rétegcsiszolat és tucatnyi szemcsepreparátum mikroszkópos (normál és UV- és BV lumineszcens megvilágítással, 10x, 20x, 50x nagyítású objektívekkel)- valamint mikro- (karbonát-, vas- és ólom-teszt) és nagyműszeres elemvizsgálatok (SEM-EDX: Energiadisziperzív röntgen-spektroszkópia) vizsgálatokkal kiegészítve az alábbi anyagok jelenlétét sikerült

⁹ A felvételeket a MKE Restaurátor Tanszékének felszerelésével Horváth Mátyás ötödéves hallgató készítette, ezúton is köszönet szakszerű munkájáért.

valószínűsíteni:

-kalcium-karbonát jelenlétét az alizarinvörös kén-mononátriumsó-reagens ($C_{14}H_7NaO_7S$) hatására történő elszíneződés és a pozitív karbonát-teszt (32 %-os sósav hatására pezseg) igazolja az alapozásban, a SEM-EDX vizsgálatok is Ca jelenlétét igazolták az alapozásban (179-181, 190-190.old.).

-ólomfehér jelenlétét ólom-teszt (vas (II)-szulfid (FeS) és sósav (HCl) reakciójából fejlődő kén-hidrogén gáz (H_2S) hatására az ólomtartalmú festékek megfeketednek) igazolja. E tesztet minden képeknek csak egy-egy rétegcsiszolatán vizsgáltam, mindenhol a más-más mintavételi hely egyikét vettem alá, mert a képek alapozóinak és pigmentrétegeinek felépítése szinte minden esetben megegyezett. (185-186.old.). Az infravörös és röntgen-felvételen világosan jelennek meg az ólomfehéret tartalmazó felületek. Az SEM-EDX vizsgálatok is az ólom jelenlétét igazolták, annak is a durvaszemcsés ún. holland változatát (193.old.), mely a rétegcsiszolatok vizsgálatánál is felismerhető volt, leginkább UV és BV sugárzásban.

-vas-oxid sárga és **-vörös** jelenlétét vas-teszt (a mintát 32%-os sósavval, majd 5%-os kálium-ferrocianiddal megcseppentve kék csapadék keletkezik, ami az alapozóban lévő vas-tartalomra utal) igazolta (181.old.). A szemcsepreparátum vörös, aprószemcsés aggregátumos, nagy törésmutatójú anyaga vas-oxid vörösként meghatározható (181.old.). A SEM-EDX vizsgálatok is az alapozó fő összetevőjeként vörös és sárga okkert igazoltak (vas-tartalom) a földfestékekre jellemző többi nyomelemmel (Si, Al, Mg, stb.) (191.old.). A sötétvörös aláfestésnél is vörös-okkert használt a mester.

-cinóber (HgS) jelenlétére negatív ólom-teszt (184.old.) és a szemcsepreparátum (aggregátumos kicsi, anizotróp szemcsék narancsos interferenciaszínnel) jellegzetességei utalnak (183.old.), infravörös-felvételen világosan jelenik meg minden vörös drapéria. A keresztmetszetcsiszolatok cinóber szemcséi UV sugárzásban sötéten jelennek meg. A SEM-EDX vizsgálatok is higany és kén jelenlétét igazolták az élénk vörös rétegben (190.old.).

-vas-hexaciano-ferrát (porosz kék) jelenlétére a porosz kék-teszt (a nátrium-hidroxiddal megcseppentett kék minta elszíntelenedik, elsárgul, majd sósav hatására egy-két szemcse visszakékül - színregenerálódás) (182.old.) és a szemcsepreparátum (apró, aggregátumos, alacsony törésmutatójú izotróp kék szemcsék) jellegzetességei utalnak (182.old.). Az infravörös- és UV - lumineszcens felvételen sötéten jelennek meg a kék drapériák, vérték. A SEM-EDX vizsgálatok is vas jelenlétét igazolták, a mellette kimutatott Al, az alumínium-hidroxidos kicsapatási módszerre utal, a krétával ($CaCO_3$) a vegyület pH-ját állították be (193.old.).

-zöldföld jelenlétét a SEM-EDX vizsgálat igazolta. A zöld színű üledékes földpigment

elsősorban a szilícium, és a kísérőelemek: Fe, K, Mg alapján azonosítható (189.old.).

-növényi-fekete jelenlétére az aprószemcsés, morzsalékos megjelenés utal.

-kvarc (SiO₂) jelenlétére az alapozásban és a pigmentrétegekben rétegcsiszolatok mindegyikén megjelenő nagyobb szintelen kavicszerű szemcsék utalnak, egy ilyen szemcséből készített szemcsepreparátum jellemzői (szintelen, gömbölyded, kicsi kettőtörésű, narancs-kék interferenciaszínű szemcsék) valószínűsítik a kvarcot (184.old.). A SEM-EDX vizsgálatok is igazolták a Si jelenlétét (190.old.).

Sem a színes alapozó, sem a festékréteg kötőanyagának vizsgálatára nem került sor, mivel a pontos eredménnyel kecsegtető nagyműszeres azonosítás anyagiak hiányában elmaradt, így következtetéseimet főként a szakirodalom alapján vontam le. Feltételezhetően mindkettőnél lenolajos-gyantás kötőanyagot használt mesterünk (Keller 1973:77). Az alapozás az UV sugárzás hatására a rétegcsiszolatoknál lumineszkál.

Előkészítés-vakkeret

Stettner Sebestyén az asztalosok által vagy a festő műhelyében fenyőfából elkészített vakkeretre még nyers állapotában feszítette fel a kézzel szőtt lenvásznat kovácsoltvas szögek és lapocskák segítségével, s nem előre egy feszítőkereten. Ez a vászon textúrájának jellegzetes ún. girlandos deformálódásán és a húzószéleken látszik, amelyeket nem fedett be az alapozás. A szabadkai nagyobb képek vakkereti hevenyészettek voltak, az ovális festményeké, valamint a szegedi és az esztergomi képeké viszont jó kivitelezésű, egyszerű felépítésű munkák, ez utóbbiakat keresztmerezítőkkel is ellátták (82-88.old.). Alapanyagukat szemrevételezés alapján azonosítottam. Egyik vakkeret peremét sem gömbölyítették le. A kézzel gyalult léceket átlapolással, fa- valamint vascsapokkal, enyvezéssel illesztették, a közép-európai barokk oltárképek vakkereteinek készítéséhez hasonlóan (Koller-Vigl 2005: 85).

	Skapulárés	Szt.Mihály	Szt.György	Szt.Cecilia	Szt.Lúcia	ztS.Borbála	Eljegyzés
anyaga	m.a.: fenyő nem eredeti, 18.sz-i	m.a. fenyő	m.a. fenyő	m.a. fenyő	m.a. fenyő	m.a. fenyő	m.a. fenyő nem eredeti 19.sz.végi
A lécek illesztésének módja	átlapolás facsapok keresztmerezítő	átlapolás facsapok és vaspántok keresztmerezítő	átlapolás facsapok és vaspántok	átlapolás facsapok	átlapolás facsapok	átlapolás facsapok	ékelhető, keresztmerezítő
A lécek szélessége	9,5x14 cm	8cm	7 cm	6 cm	6 cm	8cm	10 cm
A lécek vastagsága	2,5 cm	2 cm	2 cm	2 cm	2 cm	2 cm	2,5 cm

1.

1. táblázat: A vakkeretek jellegzetességei

	Szt.György	Alkantari Szt.Péter	Szt.Flórián	Kapisztrán Szt.János
anyaga	m.a.:fenyő	m.a.:fenyő	m.a.:fenyő	m.a.:fenyő
A lécek illesztésének módja	átlapolás facsapok keresztmerezítő	átlapolás facsapok keresztmerezítő	átlapolás facsapok	átlapolás facsapok
A lécek szélessége	8cm	8-8,5	6,8 cm	7 cm
A lécek vastagsága	2 cm	2 cm	2,2 cm	2 cm

2.

2. táblázat: Az esztergomi képek vakkereteinek jellegzetességei

Előkészítés-hordozó

A nagyobb formátumokhoz a hordozót több vászondarab kézzel történt összevarrásával növelte Stettner Sebestyén a megfelelő méretűre. Ezt a speciális tevékenységet bizonyára a festőműhelyben végezték, viszont a nyers vásznak helyi takácsoktól, a szögeket helyi kovácsoktól szerezhette be, mint ahogy arra van későbbi írásos adat.¹⁰ Azonos formájú kovácsoltvas szöveget (Szent Mihály) és lapocskákat (Szent György és az esztergomi képek) használt az általam és az egyetemen restaurált oltárképénél. A 6 képből vett hordozó-minta alapanyagának és a szövés fajtájának azonosítása mellett megmértem a fonalvastagságot, -sűrűséget, a sodrat erősségét is, ami általános információkat ad (Rouba 1992: 79-90). Polarizációs mikroszkóp 40x-es nagyításánál jól megfigyelhetők a len szátra jellemző morfológiai jegyek: keresztvonalak, megvastagodások, növekedési csomók. Hogy biztosan len vagy kender-e, az az interferenciaszínek alapján dönthettem el keresztezett analizátor-polarizátor állásnál, közbeiktatott érzékeny ibolyával: művésznünk mind a 6 mintavétellel vizsgált kép esetében lenvásznat használt (lásd. Melléklet). Az esztergomi képek esetében a vászon anyagának meghatározása szemrevételezéssel történt: a hordozó alapanyaga len. A Stettner műhelyben előkészített (összevert) vászonkötésű szövetek végeinek szélessége 80-87 cm körül mozgott, fonalsűrűségük szerint a korábbiak durvábbnak (7/7), a későbbiek kissé finomabbnak (12/10) számítanak, szálvastagságuk nagy eltéréseket mutat (500-1663 µm). Akár négy darabból is állhatott egy-egy hordozó, s ún. ráhagyásos technikával készült az illesztés módszere, ami viszont egy-egy festőműhelyre jellemző adat lehet (Czimbalmos-Barabássy 2006). Általában azonos szövésű, egy végből származó szöveteket illesztett mesterünk, de megtörtént, hogy a jobb anyagkihasználás érdekében többfélét varrtak össze műhelyében (Skapulálás (lásd. Mestermunka), Szent Flórián).

Stettner Sebestyén a felfeszített nyers vásznat enyvvel telítette, amint az a rétegcsiszolatokon felismerhető. Feltehetően bőrenyvet használt, az anyag pontos azonosítása nem történt meg. Amikor az enyvezés már egy kicsit meghúzott, szokás volt lapos felületre fektetve nehéz dörzskővel átdolgozni a vásznat, ezzel elsímítva a hordozó egyenetlenségeit, valamint kitöltve a fonalak közötti területeket is.

¹⁰ 1792-ben az I.Ferenc koronázása alkalmából emelt diadalívnél kifizetés történt (6 ft és 7 ½ krajcár majd később 21 ft 31 krajcár) Mathias Bavianovichnak a leszállított lenvászonért és Johann Urbaunak a 8000 db szögért 27 forint (Tóth 2003:295).

Az enyvezés a telítés mellett egyben szigetelőréteget képezett az olaj tartalmú alapozás és a vászon között (Nicolaus 2003:135).

A mű címe és mérete	Szt.Borbála 161x150 cm	Szt.Mihály 300x157 cm	Szt. György 156x111 cm	Szt. Cecília 96x63cm	Szt. Lúcia 96x63 cm	Eljegyzés 206x126 cm	Skapulárés 268x156 cm
Szővésfajta	vászonkötés	vászonkötés	vászonkötés	vászonkötés	vászonkötés	vászonkötés	vászonkötés
Fonalsűrűség lánc/vetülék	7/7	8/7	8/7	8/7	8/7	12/10	8/7, 11/12
Sodrat	Z	Z	Z	Z	Z	-	Z
A sodrat erőssége (vetülék)	39°	25°	28°	26°	30°	-	28° 36°
A szál anyaga	len	len	len	len	len	-	len
A szál vastagsága	910µm	517µm	835µm	828µm	616µm		429µm, 1663µm
Szővet-szélesség	87 cm	80 cm	81 cm	cca. 80 cm	cca. 80 cm	80 cm	83 cm
Szővet- illesztés	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással
Szővetszám	2	4	2	1	1	4	4
A szövet állása	egyenes (az illesztés ferde)	egyenes (az illesztés ferde)	egyenes	egyenes	Balról jobbra lejt, cca.10°	egyenes	egyenes
Az előkészítés módja	vakkereten	vakkereten	vakkereten	vakkereten	vakkereten	vakkereten	vakkereten
A hordozó rögzítésének módja	enyves ragasztóval feszítették fel utólagosan, az eredeti szögek helye látható	kovácsoltvas szögek	kovácsoltvas lapocskák	gyári szögek utólagosan	gyári szögek utólagosan	nincs eredeti vakkereten	kovácsoltvas szögek

3. táblázat: A teljeskörűen vizsgált hét mű hordozóinak adatai

A mű címe	Szt. Flórián 116x111 cm	Kapisztrán Szt. János 117x110 cm	Szt. György 190x122 cm	Alkantarai Szt. Péter 190x122 cm0
Szővésfajta	vászonkötés	vászonkötés	vászonkötés	vászonkötés
Fonalsűrűség	három végből	10/12	13/10	11/9
Sodrat	-	-	-	-
A sodrat erőssége	-	-	-	-
A szál anyaga	Len?	Len?	Len?	Len?
A szál vastagsága	-	-	-	-
Szővet-szélesség	-	-	84 cm	84 cm
Szővet- illesztés	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással	ráhagyásos varrással
Szővetszám	3	3	3	4
A szövet állása	ferde, 45°	egyenes	egyenes	egyenes
Az előkészítés módja	vakkereten	vakkereten	vakkereten	vakkereten
A hordozó rögzítésének módja	kovácsoltvas lapocskák	kovácsoltvas lapocskák	kovácsoltvas lapocskák	kovácsoltvas lapocskák

4.táblázat: Az esztergomi művek hordozóinak adatai

Előkészítés-Alapozás

Az enyv száradása után két rétegben vitte fel a feltételezhetően gyantás-lenolajos kötőanyagú színes alapot, mert a rétegek UV és BV sugárzásban lumineszkálnak. A két réteg kötőanyag tekintetében homogenitást mutat. Nagyműszeres kötőanyagvizsgálat anyagiak hiányában nem történt, nedves-analitikai módszerekkel a színes alapok kötőanyagát nem lehet bizonyossággal meghatározni. Stettner az Itáliából elterjedt, a barokk festészetben közkedvelt színes alapozás egy különlegesnek

mondható fajtáját használta, a leginkább használatos kettős vörös helyett ő sárga rétegre vöröset vitt fel, amelyet csupán kevés művész esetében ismer a szakirodalom (M. Maystens (1695-1770, V. Fischer (1729-1804, J.Ch. Brand (1722-1795) (Koller 1984: 353)). Stettner alapozásai vastagok, heterogén szemcsézettégűek, jelentős kvarc-tartalommal és szénfeketével, ami a mester jellegzetessége. A vizsgált képek alapozója hozzávetőleg azonos vastagságú: a Szent Mihályé 70-250 µm, a Szent György 75-300 µm, a Szent Cecília 70-150 µm, Szent Lúcia 90-250 µm, Szent Anna 50-220 µm, Szent Borbála 80-210 µm, Skapulárés 100-350 µm és Eljegyzés 100-300 µm vastagok. Az alapozások nagy vastagságbéli eltérései a hordozó egyenetlenségeinek tudhatók be.

Az alapozóhoz ólomfehéret nem kevert hozzá, az ólom-tesztek nem voltak pozitívak (185.old.). Az alsó sárgás-barna vastagabb rétegnek (100-200 µm) valószínűsíthető fő alapanyaga vas-oxid sárga, a felső vörös vékonyabb (50-100 µm), s finomabb szemcsézettégű réteg valószínűsíthető fő alapanyaga vas-oxid vörös (amit a szemcsepreparátumok jellegzetes színű és aggregátumokba összeálló mintája, a pozitív vas-teszt, valamint a SEM-EDX vizsgálatok támasztanak alá), a földfestékekre jellemző alumínium tartalommal (agyagásványok) (191.old.). A Szent Borbála képnél az alsó sárga rétegben vasoxid-vörös aggregátumok jelennek meg, melyek kötőanyag nélküliek, ezért UV és BV sugárzásban nem lumineszkálnak, sötétben jelennek meg. Vannak esetek, amikor a két réteg összekeveredik, ilyenkor feltételezhetően a mester nem várta meg az alsó száradását (B minták, 93-103.old.). Feltételezhetően mindkét "színes földet" magyarországi bányákból (pl. Veresegyháza vagy Aggtelek környéke) szerezték be.¹¹ Ugyanígy sárgán vörössel készítette bajai oltárképét is, amely esetében nem mindenhová jutott az alsó sárga rétegből (S minták, 157-167.old.). Az alsó sárga rétegben növényi eredetű szénfekete látható kisebb-nagyobb mennyiségben, ami szinte mindenütt megjelenik a kvarc szemcsékkel és szappanokkal együtt, ez utóbbiak erőteljesen lumineszkálnak UV és BV sugárzásban. A pesti Szent Anna kép alapozójában szintén nagyon heterogén összetételű anyag látható az alapozórétegben, hasonló kétszínű rétegfelépítésben, az alsó itt sárga helyett vöröses-barnásabb (169-172.old.). Két esztergomi képen (Szt. Flórián és Kapisztrán Szt. János) csak a barnás réteg ismerhető fel, az egyiken (Alcantarai Szt. Péter) vörösön barnás-sárga réteg, a másikon (Szt. György) pedig sárgán vörös, mint ahogy a korábbiaknál volt tapasztalható (173-179.old.). Ezek anyagösszetételével kapcsolatban nem történtek vizsgálatok, esetükben is az olajos-gyantás kötőanyag feltételezhető az UV-BV sugárzásban történő erőteljes lumineszkálás alapján. A heterogén összetétel Stettner festéstechnikájának jellegzetessége. A szakirodalomból tudni, hogy egyik mester sem ragaszkodott kizárólagosan egyfajta alapozáshoz, vegyük példának csupán a bécsieket, F. A. Maulbertsch (1724-1796) és M.J. Schmidt (1718-1801) is a korai éveiben kétrétegű vörös alapra, 1770

¹¹ Köszönet Kriston Lászlónak az információért.

után viszont vörösön sárgára dolgozott (Koller 2007:81, Koller-Vigl 2000: 533). A budai Falkoner Ferenc (1737-1792) korai korszakában kétrétegű sárgára, majd 1780 körül vörösön sárga alapra festette képeit (Imrik 2014:60), viszont a pesti Schöfft József (1776-1851) a vöröstől a fehérig sokféle színű alapon dolgozott (Korhecz Papp 2013: 156), úgy mint Mathias Hanisch (1754 k.-1806) bácskai vándorfestő (Korhecz Papp 2013:134). A korabeli itáliai képek vörös alapozását felmérő szakirodalom az általános összetételt vas-oxid (20–30 %), szilícium oxid (50%) és agyag-oxid (25 %) keverékében határozta meg (Hamsik 2014.01.14.)

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Szt.Anna	Skapulárés
Alsó réteg	sárga-okker 50-150 µm	sárga-okker 100-160 µm	sárga-okker 40-200 µm	sárga-okker 70-100 µm	sárga-okker 100-180 µm	sárga-okker 25-80 µm	vörös-okker 60-110 µm	sárga-okker 40-150 µm
Felső réteg	vörös-okker 30-90 µm	vörös-okker 20-110 µm	vörös-okker 35-110 µm	vörös-okker 25-60 µm	vörös-okker 50-110 µm	vörös-okker 80-230 µm	vörös-okker 60-110 µm	vörös-okker 100-200 µm

5.táblázat: A képek alapozójának vastagsága és színe

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Szt.Anna	Skapulárés
Alsó réteg	vas-oxid sárga szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid sárga szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid sárga szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid sárga szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid sárga szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid sárga szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid sárga szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid sárga szénfekete CaCO ₃ SiO ₂
Felső réteg	vas-oxid vörös szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid vörös szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid vörös szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid vörös szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid vörös szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid vörös szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid vörös szénfekete CaCO ₃ SiO ₂	vas-oxid vörös szénfekete CaCO ₃ SiO ₂

6.táblázat: A képek alapozójának valószínűsíthető anyagösszetétele

A mű címe	Szt. György	Alkantarai Szt.Péter	Szent Flórián	Kapisztrán Szt. János
Alsó réteg	sárga-okker +fekete 50-150 µm	vörös-okker 30-50 µm	sárga-okker +fekete 100-220 µm	sárga-okker +fekete 100-220 µm
Felső réteg	vörös-okker 30-50 µm	sárga-okker +fekete 50-150 µm		

7.táblázat: Az esztergomi képek alapozásainak színe

Az alapozást leginkább késekkel, vagy fa spatulákkal vitték fel a hordozóra, száradás után habkővel csiszolták, Stettner esetében e csiszolás legtöbbször elmaradt, mint ahogy azt a szemcsés felület is bizonyítja, ami szintén az itáliai mesterek jellemzője (Nicolaus 2003:125). Az alapozás száradása után kezdtek hozzá a festéshez. Stettner más mesterekhez hasonlóan valószínűleg világos színű krétát vagy szenet használt a vázolásához, vagy ecsettel fekete festék vagy krapplakk hozzákeverésével vitte fel a témát (Koller 1984: 354). A kompozíció kitalálása, a felvázolás (inventio) bizonyult egy-egy műhelyben a legfelelősségteljesebb feladatnak, ha több segéd is volt, a vázolást mindig a mester végezte. E felvázolást a további rétegek szinte mindenkor elmosták. A fototechnikai vizsgálatok során előrajzolásnak nyomát nem lehetett felfedezni, ezt a sötét alapozás nem is teszi lehetővé (Heitler 2001). A sötét alapok színe áttetszhetett a vékony festékrétegen, viszont Stettner képeinek vastag festékrétegeinél leginkább a formák határainál villan ki itt-ott a vörösalap színe.

Stettner palettája és festési módja

Stettner palettája megegyezik a kortársakéval: ólomfehér, okkersárga, okkervörös, cinóber, szíena, zöldföld, szénfekete és porosz-kék. Más barokk mesterekhez hasonlóan a zöld pigmentet kékből és sárgából is keverte, a barnát vörösből és feketéből. A festékeket elsősorban a patikákban tudták a korabeli művészek megvenni, leginkább tömbben, amit aztán feldolgoztak: vastag márványlapon (cca. 30x40 cm méretű) dörzsölték szét, őrölték megfelelő finomságúra márványhenger segítségével, kötőanyag - leginkább lenolaj - hozzáadásával. Az előkészített festékeket tégelyekbe, kagylókba tették, vagy hólyagokba töltötték, hogy ne száradjanak ki (Kraigher — Hozo 1991:166). Műszeres kötőanyag-vizsgálatok ebben az esetben sem történtek, Stettner festékrétegeinek kötőanyagaként lenolaj és gyanta valószínűsíthető, mert UV és BV sugárzásban a pigmentrétegek is erőteljesen lumineszkálnak.

A rózsaszín testszín (ólomfehér, vasoxid-sárga, cinóber) modellálása zöldesszürkés árnyékolással történt, halványrózsaszín kiemelésekkel. A drapériák megfestése is az árnyékos-sötét részekkel indult, ezt egészítették ki a megvilágított részek színei, amelyekre még frissiben, "nedves a nedvesre" kerültek fel a világosabb árnyalatú csúcspények. E technika is a 16. századtól Itáliából terjedt el, ahol "inventione-disegno-colorito" volt a neve, Németalföldön is e "manír" (festési mód) három lépését különböztették meg: "maniera lavata - maniera bozzata - maniera finita", úgy mint a 18. francia akadémián: "ébauche-peinture á fond-retushes". A fedő színfoltok - majd a kemény modellálás - végül a finom összedolgozás módszerét fedezhetjük fel a bécsi nagymesterek művein is (Koller 2006:145-153). A barokk kor a korábbi periódusokhoz viszonyítva rendkívül gyors festésmódot (prestezza) alkalmazott, a kikevert két árnyalatot a képen dolgozta össze Stettner mester is. A képet tervezetten építette fel, a formáknál lokális színeket használt. A pigmentrétegek szinte mindenütt kétrétegűek, egyedül a testszín árnyékolásánál találtam egy barna réteget. Csak nagyon kis felületeken fedték egymást ezek a foltokban felvitt aláfestések. Az alsó réteg-aláfestése ún."döglött" színekkel történt, ellensúlyozandó a sötét alap optikai hatását: a kéknél szürkével (ólomfehér és szénfekete), a vörösnél sötét vörössel (vas-oxid vörös), a sárgánál sötét sárgával (vas-oxid-sárga és szénfekete), a zöldeknél sárgásbarnával, végül a feketénél sötétbarnával festett alá. A testszín világos részein rózsaszínnel, a félárnyékosnál sötétsárgával festett alá. Az alsó festékrétegek átlagos vastagsága 50-80 µm. A testszín kialakításánál a modellálás a világos részekben rózsaszínnel és fehérrel történt, a félárnyékban egy világoszöld (ólomfehér és zöldföld) ritkábban világos kék réteg felvitelével (ólomfehér és poroszkék), az árnyékos részeknél barnával (vasoxid-vörös és szénfekete). A felső festékréteg átlagos vastagsága 40-50 µm. A fény és félárnyékoldali alap- és modelláló szín is feltehetően vas-oxid sárga és vörös, valamint ólomfehér, zöldföld és cinóber összetételű. Stettner

fokozatosan fejlesztette a festményeit: először a testfelületek, utána a ruhák, drapériák, majd a háttér, végül a hajak, szakállak, s legutoljára az ékszerek kerültek kidolgozásra, amelyeken megjelennek a pasztózus csúcsfények. Legutoljára következtek a mordent aranyozással díszített részletek (Szt. Mihály). Az alapozás több helyen is a kompozíció szerves részét képezi, hozzájárul a felület modellálásához (Szent György lovának feje), de van ahol véletlenszerűen maradt ki, s villan fel (76, 78.old.). A kék és zöld színű felületek porosz kéket (vas-hexaciano-ferrátot) és zöldföldet tartalmaznak. Pentimento csak ritkán fedezhető fel (Szt. Lúcia kék köpenyének sűrű aláfestése nem egyezik meg a végső redőzettel (126.old.).

Az eredeti lakkréteg csak a Skapulárés képen maradt meg (lásd. Mestermunka), a rendszerezett mintavételek a különböző időben restaurált festményekből történtek.

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Skapulárés
alsó	v.rózsaszín 30-100 µm	v.rózsaszín 30-50 µm	rózsaszín 60-150 µm	v.rózsaszín 30-40 µm	v.rózsaszín 50-70 µm	v.rózsaszín 40-60 µm	v.rózsaszín 40-80 µm
felső	fehér 10-50 µm	rózsaszín 15-20 µm		fFehér 10-20 µm	fehér 10-20 µm	rózsaszín 30-40 µm	v.barna 10-20 µm

8.táblázat: A képeken a testszínek világos oldali rétegeinek vastagsága és színe

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Skapulárés
alsó	ólomfehér, cinóber, valamint elvértve vas-oxid sárga, szénfekete és kvarc	ólomfehér elvértve cinóber, szénfekete és kvarc	ólomfehér elvértve cinóber vas-oxid sárga és kvarc	ólomfehér cinóber elvértve szénfekete kvarc	ólomfehér cinóber kvarc elvértve szénfekete	ólomfehér vas-oxid sárga cinóber elvértve szénfekete és kvarc	ólomfehér cinóber kvarc elvértve szénfekete
felső	ólomfehér kvarc	ólomfehér cinóber és kvarc		ólomfehér kvarc	ólomfehér kvarc	ólomfehér cinóber kvarc	ólomfehér szénfekete cinóber kvarc

9.táblázat: A képeken testszínek világos oldali rétegeinek valószínűsíthető anyagösszetétel

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Skapulárés
alsó	v.barna 25-80 µm	v.rózsaszín 30-70 µm	rózsaszín 50-80 µm	rózsaszín 10-30 µm	rózsaszín 70-110 µm	v.rózsaszín 50-70 µm	fehér 80-100 µm
felső	törtfehér 50-60 µm	-	v.rózsaszín 20-30 µm	fehér 30-50 µm	fehér 20-40 µm	fehér 15-20 µm	v.rózsaszín 40-60 µm

10.táblázat: A képeken testszínek világos oldali "csúcsfény" rétegeinek vastagsága és színe

11.

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Skapulárés
alsó	ólomfehér szénfekete cinóber	ólomfehér elvértve cinóber, szénfekete és kvarc	ólomfehér elvértve cinóber, szénfekete és kvarc	ólomfehér cinóber kvarc elvértve szénfekete	ólomfehér cinóber, kvarc elvértve szénfekete	ólomfehér cinóber, kvarc elvértve szénfekete	ólomfehér kvarc
felső	ólomfehér elvértve cinóber és kvarc	-	ólomfehér elvértve cinóber és kvarc	ólomfehér és kvarc	ólomfehér kvarc	ólomfehér kvarc elvértve szénfekete cinóber	ólomfehér cinóber kvarc elvértve szénfekete

11.táblázat: A képeken testszínek világos oldali "csúcsfény" rétegeinek valószínűsíthető anyagösszetétele

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Skapulárés
alsó	Sárgás v.barna 20-40 µm	Sárgás-rózsaszín 20-30 µm	Sárgás v.barna 30-50 µm	Sárgás rózsaszín 40-50 µm	Sárgás rózsaszín 10-40 µm	rózsaszín 10-20 µm	Sárgás v.barna 30-50 µm
felső	V.kék 10-40 µm	v.kék 5-10 µm	v.zöld 5-10 µm	-	v.zöld 10-60 µm	v.zöld 10-15 µm	v.zöld 40-60 µm

12.táblázat: A képeken testszínek félárnyékos (zöld) rétegeinek vastagsága és színe

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Skapulárés
alsó	Ólomfehér vas-oxid vörös és sárga, elvéte szénfekete és kvarc	Ólomfehér vas-oxid vörös és sárga, elvéte szénfekete és kvarc	Ólomfehér vas-oxid vörös és sárga, elvéte szénfekete és kvarc	Ólomfehér vas-oxid vörös és sárga, kvarc	Ólomfehér vas-oxid vörös és sárga, elvéte szénfekete és kvarc	Ólomfehér vas-oxid vörös elvéte szénfekete és kvarc	Ólomfehér vas-oxid vörös és sárga, elvéte szénfekete és kvarc
felső	Ólomfehér porosz kék, elvéte szénfekete és kvarc	Ólomfehér zöldföld, elvéte szíéna?	Ólomfehér zöldföld	-	Ólomfehér zöldföld és kvarc	Ólomfehér zöldföld elvéte szénfekete és kvarc	Ólomfehér zöldföld

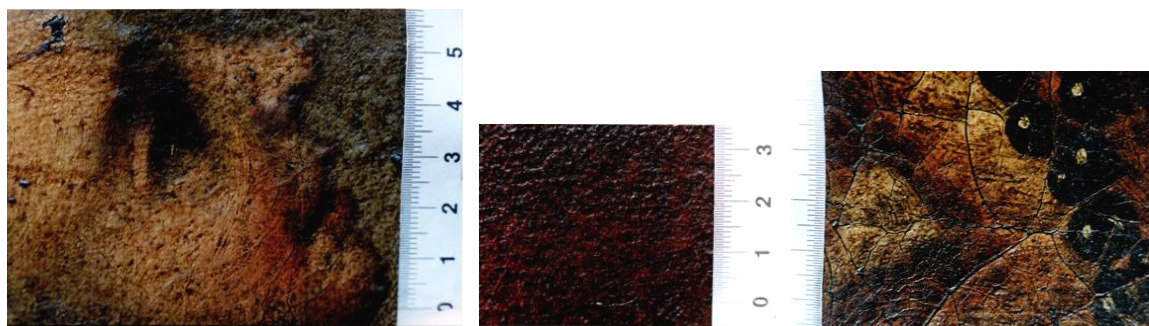
13.táblázat: A képeken testszínek félárnyékos (zöld) rétegeinek valószínűsíthető anyagösszetétele

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Skapulárés
alsó	barna 30-40 µm	v.barna 30-40 µm	barna 15-20 µm	v.barna 15-20 µm	v.barna 10-30 µm	barna 30-50 µm	barna 30-40 µm
felső	-	-	-	-	szürke 10-50 µm	szürke 10-30 µm	s. barna 10-30 µm

14.táblázat: A képeken testszínek árnyékoldali rétegeinek vastagsága és színe

A mű címe	Szt.Borbála	Szt.Mihály	Szt. György	Szt. Cecília	Szt. Lúcia	Eljegyzés	Skapulárés
alsó	ólomfehér szénfekete vas-oxid vörös és kvarc	ólomfehér szénfekete vas-oxid vörös és kvarc	vasoxid-vörös, szénfekete, kvarc	ólomfehér, vasoxid-vörös, szénfekete, kvarc	vasoxid-vörös, szénfekete, kvarc	vasoxid-vörös, szénfekete, kvarc	vasoxid-vörös, szénfekete, kvarc
felső	-	-	-	-	szénfekete, kvarc	szénfekete, kvarc	vasoxid-vörös, szénfekete

15. táblázat: A képeken testszínek árnyék oldali rétegeinek valószínűsíthető anyagösszetétele

A Szent Mihály főoltárkép egy-egy részlete: repedésmentes (a vakkeret által védett felületen), apró szigetes (vörös köpeny) és nagy szigetes (rózsafüzér) repedéshálója

Elváltozások

Az azonos módon és anyagokkal, szinte azonos időben (egy alkotói emberöltő alatt) előkészített festmények hasonló körülmények között az öregedésnek azonos jeleit mutatják. Ezért a stíluskritika eszközei és a festéstechnika megismerése mellett nagyon fontos attribáló funkciójuk van az egyes művek azonosításakor az öregedési repedéshálóknak, valamint a képek általános állapotának - romlási formáinak (kagylósodás, pergés, stb.). A vászon faktúráját nagyvonalúan követő repedésháló a sötétebb részeken felerősödik, ezáltal kicsi (2-4 mm), szögletes festékszigetek alakulnak ki általa. A képek felületének legnagyobb részére a nagy (7-14 mm-es) festékszigetek a jellemzőek, a vastagon festett felületek miatt, ott ahol ólomfehérrel kevert színekkel festett Stettner mester. A vastagabb alapozás és pigmentrétegen a klimatikus változások miatt bekövetkező, a hordozóval ellentétes táguló-zsugorodó mozgás miatt fellépő feszültségek következményeként nagyobb repedések jelennek meg. Vannak olyan pl. a vakkeret által védett felületek, ahol viszont nem alakulnak ki ezek az öregedési repedéshálók. Mindegyik mű esetében mindhárom változat megfigyelhető egy képen belül. Stettner Sebestyénnek csak oltárképeit ismerjük, melyek egy kivétellel jelenleg is templomokban és kápolnában vannak, s attól függetlenül, hogy Szabadkán, Kecskeméten, Esztergomban, Pesten vagy Baján őrzik-e azokat, szinte azonos rendszerű-rajzolatú a rajtuk mutatkozó repedésháló, felületük erőteljesen felkagylósodott, amit a restaurált képek esetében a konzerválás enyhített. Az arcfelületek repedéshálójának összevethető rajzolata is ezt bizonyítja (87-92.old.). A vakkeretek által védett részeken a girlandos deformálódások miatt kialakuló repedések, valamint teljesen ép felületek is láthatóak. Azokon a részeken, ahol vékony, vagy egyrétegű a festékréteg, ott egészen apró repedésháló alakult ki (pl. Szent Mihály vörös köpenyének árnyékos oldala, az alakok testszínének árnyékos része).

Egyes művein (Skapulárés Szűzanya) festéstechnikai hibakozta korai hasadással és szigetes pigmentzsugorodással is találkozhatunk (Szent Simon habitusa, lásd. Mestermunka).

A klimatikus hatásokat enyhítő hátoldali védelmet (a hátoldalra felvitt alapozás, deszkalap, vászonréteg, stb.) a nyomok hiányából ítélve nem épített képeire Stettner.

A rossz klimatikus körülmények ellenére Stettner Sebestyén munkái stabil megtartásúaknak mondhatók más, újabb műalkotásokhoz képest, melyek romlása sokkal előrehaladottabb, ez elsősorban a festmények minőségi előkészítési módjának tudható be (pl. M. Hanisch: Szűzanya a pestis szentekkel, 1802, olaj, vászon, bajai Szent Rókus-kápolna mellékoltárképe).

6. **Összegzés** (Stettner Sebestyén alkotási folyamatának meghatározása)

Stettner 1727-ben telepedett Budára Bajorországból, 1736-ban lett budai polgár, 1738-ban megnősülvén házat szerzett, ahol műhelyét vezette. Festészeti stílusa itáliai hatásokat tükröz: jó kompozíciók, élénk színek, jellegzetes bájos arcú szentek, szögletes drapériáik jellemzik alkotóművészetét. Apró anatómiai és geometriai hibái előképzettsége hiányosságának tudhatók be. A képek megjelenésének, rétegfelépítésének, anyagösszetételének vizsgálati eredményein túl, a korabeli festőműhelyekről és tevékenységükről szerzett információk, a korabeli közép-európai színes alapozás-technikák ismerete is hozzájárult a végkövetkeztetés megszületéséhez.

Mesterünknek egyetlen egy műve sem jelzett. A vizsgált képekhez köthető oltárállítások feltételezett idejéről a levéltári források és történeti művek tudósítanak: a szegedi Szent Dömötör-templomot 1739-ben, a pesti ferences templomot 1743-ban szentelték fel, a szabadkai Szent Mihály főoltárt 1741-ben fejezték be, az eztergomi mellékoltárok 1756-ra tehetők.

A ferences Háztrörténetben őrzött szerződés alapján a szabadkai Szent Mihály-templomban és a ferences kolostorban lévő négy egykori oltárkép a biztosan neki tulajdonítható alkotás. A műtárgy-összehasonlítás során ezeket tekintettük elsődleges viszonyítási alapnak. A többi oltárkép közül a bajai, kecskeméti és a pestiek megjelenésükben és rétegfelépítésükben is rokonságot, sőt azonosságot mutatnak velük, ezek alapján Stettner Sebestyén műveiként azonosíthatjuk őket is.

Stettner oltárképeinek technikai jellegzetességei is az itáliai eredetű közép-európai festéssel hasonlatosak: vászonkötésű, durva szövésű (7/7-12-10), 80-87 cm széles, nagyobb formátumoknál több végből varrással illesztett lenvásznakat rögzített nyersen nem ékelhető vakkereteihez. Kétrétegű (sárgán vörös) színes, 100-350 µm vastag alapozásai heterogén, szemcsés összetételűek: vas-oxid vörös, -sárga, kréta, szénfekete, kvarc és gyantaszappan. Feltételezhetően lenolaj/gyanta a kötőanyaga. Palettája hagyományos: ólomfehér, sárga- és vörös okker, cinóber, zöldföld, porosz-kék és szénfekete. Festékrétegei is vastagok 50-110 µm, általában kétrétegűek. A pigmentréteg kötőanyaga valószínűleg lenolaj és gyanta. A jó festészeti technológiájának köszönhetően a szélsőséges klimatikus viszonyok közepette művei nagyjából stabilak maradtak. A kialakult deformálódások és öregedési repedéshálók jellegzetesek.

Az eztergomi mellékoltárképek megjelenésükben gyengébb színvonalúak, három kép alapozójának színében és rétegfelépítésében különbséget mutat az előzőktől. A negyedik eztergomi festmény (Szent György) viszont a sárgán vörös alapozási módszert követi. Önmagában, ezek alapján nem lenne valószínűsíthető, hogy a Szent Flórián, Kapisztrán Szent János és Alkantarai Szent Péter képek is Stettner művei lennének, de az előkészítési és az öregedési elváltozások jellegzetességeinek, valamint a szabadkai és kecskeméti képek azonos előkészítési módozatainak ismeretében kétségeink elhalványulnak. A sárgán vörös alapozású képekről a vizsgálatok alapján megállapítottuk, hogy a

Stettner-műhelyben készültek. Az első oltárképrendelés óta azonban több mint tizenöt év telt el, ennyi idő alatt megváltozhatott a mester alapozásának szokása. A három esztergomi kép festésmódban, az alapozás színében, alkotóelemeinek arányában is egyezést mutat az archív forrásokkal igazolt négy oltárképpel, csupán a rétegek felvitelében különbözik. Az esztergomi művek gyengébb kvalitására az adhat magyarázatot, hogy e megrendeléseknek már az idős, valószínűleg betegséggel küzdő mester tett eleget, s az oltárképek kivitelezésénél feltehetően nagyobb szerep jutott a szintén festőként emlegetett feleségének, Mária Teréziának.

Az egyetlen kérdéses mű a nagykanizsai Szent Didák megdicsőülését ábrázoló oltárkép, melyen sem mintavétel, sem fototechnikai vizsgálatok nem készültek. A szabad szemmel történő megfigyelések eredményei alapján (az öregedési repedésháló valamint egyes jellegzetes részletek, pl. vörös bibés liliom eltérő volta) kétségessé válik a korábbi attribúció. Végleges következtetést csak további vizsgálatok elvégzése adhatna a Szent Didák kép attribúciójával kapcsolatban.

Ezek alapján a Stettner műként azonosított 13 alkotásból 12 bizonyult valóban az ő művének. Két csoportba sorolhatók az oltárképek, az ún. "érett korszak" műveit a négy szabadkai mellett a kecskeméti, bajai és budai képek alkotják, az ún. "kései, hanyatló korszak"-ot az esztergomiak képviselik.

7. Köszönetnyilvánítás

Köszönet témavezetőimnek Dr. Görbe Katalin és Dr. Galambos Éva tanárnőnek a munkámban nyújtott kitartó támogatásukért és irányításukért, valamint Kriston Lászlónak, Vihart Annának és Bakonyi Tímeának az elemanalitikai vizsgálatokban nyújtott segítségükért. Horváth Mátyást az intézet felszerelésével elkészített fototechnikai vizsgálatokért illeti elismerés. Hálával tartozom Dr. Ajtai Tibor fizikus-kutatónak, hogy lehetővé tette a SEM-EDX vizsgálatokat a Szegedi Tudomány Egyetem Optikai és Kvantumelektronikai Tanszékének közreműködésével. Dr. Jávora Annát, Nagyajtai Andor és Koltai Andor könyvtáros-, valamint Jancsó Éva levéltáros kollégákat a művészettörténeti kutatómunka és szakirodalom beszerzése során nyújtott szívességükért illeti köszönet a részemről. Utoljára, de nem utolsósorban örök hála Dr. Szilárdfy Zoltánnak, hogy elültette szívemben a magyarországi egyházművészet kutatása iránti szenvedélyt és családomnak, hogy ezt elviseli és támogat e munkában.

Szakirodalom

Archivium religiosae domus Szabatkiensis fratrum minorum provinciae Hungariae SSMI Salvatoris ab anno 1692...compositum opera p. Danielis Zavodczki, anno 1751. (1692) 1751—1805, inv.nr.: Ia., Kézirat, Szabadkai Ferences Rendház.

Barabássy Orsolya - Károlyi Anna - Rác Krisztina: Szent György. Restaurálási dokumentáció. Kézirat. Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézete. Budapest, 2002.

Bardoly István - Haris Andrea (szerk.): Magyarország Műemlékjegyzéke. Komárom-Esztergom megye. KÖH, Budapest, 2006.

Berger, Ernst (1901, 1971): Quellen fuer Maltechnik waehrend der Renaissance und deren Folgezeit (16.-18. Jahrh.) in Italien, Spanien, den Niederlanden, Deutschland, Frankreich und England nebst dem De Mayerne Manuskript. Wiesbaden.

Boros Ildikó - Czinege András: A Szent György-oltár újjászületése. (In: Restaurátor). Győr. 2007. 10-12.

Czibalmos-Barabássy Orsolya: Az „élbevarrás”. Szakdolgozat, Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézete, Budapest, 2006.

Cvekan, Paškal: Subotički franjevački samostan i crkva, Subotica, 1977.

E.Nagy Katalin - Kralovánszky M. - Mátéfy Györk - Járó Márta: Textiltechnikák. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1993.

Galambos, Éva: A fontosabb, az ókortól a 19. század végéig, főként Európa területén használt, kék, zöld és vörös pigmentek. Szakdolgozat. MKE, 2001.

Galambos, Éva: A restaurátori vizsgálatok és egyéb tudományterületek kapcsolata. A szerves pigmentek polarizációs mikroszkópos vizsgálatának szerepe. DLA értekezés, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest, 2007.

Galambos, Éva: Általánosan a festett műtárgyak fototechnikai és mikroszkópos vizsgálatáról. In:ISIS, Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 5, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2006. 8-25.

Galambos Éva-Vihart Anna: Pigmentum, magyar nyelven elérhető, digitális, a szerves pigmenteket ismertető és rendszerező „pigment-könyvtár”, 2013 <http://pigmentum.hu/>

Galavics Géza: Volt-e rajzművészet a 17-18. századi Magyarországon? In: Ars Hungarica, Budapest, 1982/I., 7-18.

Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században, Budapest 1955.

Görbe Katalin: A kiegészítések módszerei a festmények restaurálásában. In:ISIS, Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 4, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2004. 8-25.

Görbe Katalin: Az esztergomi ferences templom és rendház barokk oltárképeinek restaurálása. In: Medgyesy S. Norbert - Ötvös István - Öze Sándor (szerk.) 800 éves a ferences rend. Tanulmányok a

rend lelkiségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről. PPKE BTK - METEM - SSZHF. Budapest-Piliscsaba. 2012. 197-207.

Gyarmati András - Győri Lajos: Szent Vendel - Szent Flórián. Restaurálási dokumentáció. Kézirat. Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézet. Budapest, 2001.

Hamsik, Mojmir: The Technique of Italian Painting of the 17th and 18th century. The System of Ground Layers. <http://www.technologiaartis.org>, 28.01.2014.

Heitler András: Kapisztrán Szent János. Restaurálási dokumentáció. Kézirat. Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézet. Budapest. 2001.

Heitler András: Tiziano Vecellio és Jacopo Tintoretto festészeti technikája. Szakdolgozat. Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézet. Budapest. 2001.

Imrik Zsófia: A bajai Páduai Szent Antal ferences templom mellékoltárképeinek és a rendház refektóriumai képeinek összehasonlító vizsgálata. Szakdolgozat. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest. 2014.

Jávor Anna: Johann Lucas Kracker, egy későbarokk festő Közép-Európában. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2004.

Jávor Anna: Céhbeliek és akadémikusok. Ars Hungarica, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 1-2. 49-64.

Jávor Anna: „Láttam én tornyait Szily templomának”. Maulbertsch és Winterhalder Szombathelyen. In: Későbarokk impressziók (Katalógus), Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2009.

Johnson, Meril - Packard, Elisabeth: Methods used for the identification of binding media in Italian paintings of the fifteenth and sixteenth centuries. In: Studies Conservation 16. 1974. 145-164.

Keller, Renate: Leinöl als Malmittel. Rekonstruktionsversuche nach Rezepten aus dem 13. bis 19. Jahrhundert, in: Maltechnik-Restaur, 2(1973), 74-105.

Koller, Manfred: Barocke Altarbilder in Mitteleuropa: Technik, Schäden, Konservierung. (173-222) Barockaltäre in Österreich: Technik, Fassung, Konservierung. (223-290) In: Knoepfl. Albert...(szerk.): Der Altar des 18. Jahrhunderts. München: Deutscher Kunstverlag, 1978.

Koller, Manfred: Das Staffeleibild der Neuzeit. in: Reclams Handbuch der künstlerischen Techniken, Band 1, Philipp Reclam jun. Stuttgart. 1984.

Koller, Manfred : Zur Maltechnik von Paul Trogers Leinwandbildern. *Barockberichte* 38/39, Salzburg, 2005, 653-670.

Koller, Manfred: „A művészet technikai története”. A kutatás, a tanítás és a gyakorlat számára. In.: Művészettörténeti Értesítő 55. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 145-154.

Koller, Manfred : Ölmaltechnik und Vollendung bei Franz Anton Maulbertsch. In: Eduard

Hindelang-Lubomir Slaviček (szerk.): *Franz Anton Maulbertsch und Mitteleuropa*. Museum Langenargen am Bodensee - Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, 2007,137-151.

Koller, Manfred: Paul Trogers maltechnische Qualitäten und die Erhaltung seiner Werke. In: Kathrin Hahn-Susanne Schmidt (szerk.): *Paul Troger, Vision und Andacht*. (Kat.),St. Pölten: Diözesanmuseum, 2012, 71-90.

Koller, Manfred -Vigl, Michael: Gemäldeausstattung des Kremser Schmidt in der Kremser Piaristenkirche. *Barockberichte* 26/27, Salzburg, 2000, 533-543.

Koller, Manfred - Vigl, Michael: Historische Rahmen- und Klimaschutzsystemefür barocke Altarbilder. In: Koller, Manfred - Prandstetten, Rainer - Knall, Ulrike (ured.): *Grossgemälde auf textilen Bildträgern*. *Restauratorenblätter* 24/25, Klosterneuburg: Mayer & Comp.Verlagsgesellschaft, 2005, 77-92.

Korhecz Papp Zsuzsanna: Szent Cecília és Szent Lúcia. Restaurálási dokumentáció. Kézirat. Szabadka. 1995.

Korhecz Papp Zsuzsanna: Szent Mihály. Restaurálási dokumentáció. Kézirat. Szabadka. 1997.

Korhecz Papp Zsuzsanna: Szent György. Restaurálási dokumentáció. Kézirat. Szabadka. 1999.

Korhecz Papp Zsuzsanna: A szabadkai ferences templom néhai főoltára. In: *Ex Pannonia* 8. 2004. 62-69.

Korhecz Papp Zsuzsanna: Stettner Sebestyén (1699–1758) budai festő Szabadkán. *Művészettörténeti Értesítő* 58. 2008, 109–122.

Korhecz Papp Zsuzsanna : Pesky József három oltárképének restaurálása. *Bácsország* 48. Szabadka, 2009,137-141.

Korhecz Papp Zsuzsanna: Falkoner Xavér Ferenc (1737–1792) budai festő művei. *Művészettörténeti Értesítő* 60. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2011, 73–88.

Korhecz Papp Zsuzsanna: A szegedi Dömötör-templom barokk főoltára. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 2011, 1–2. 225–248.

Korhecz Papp Zsuzsanna: Sebastian Stetner pictor Budensis. Szabadka. 2012.

Korhecz Papp Zsuzsanna: Mathias Hanisch pictor Imperio. Szabadkai Városi Múzeum, 2013.

Korhecz Papp Zsuzsanna (2013): Schöffl József (1776–1851) oltárképeinek festéstechnikája. *Műtárgyvédelem* 36. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.149-162.

Kraigher—Hozo, Metka: Metode slikanja i materijali. Svjetlost, Sarajevo,1991.

Krapf, Michael (szerk.): *Triumph der Phantasie. Barocke Modelle von Hildebrandt bis Mollinarolo*. Kat. Wien: Österreichische Galerie Belvedere.1998.

Kőszeghy Péter (szerk.): Magyar művelődéstörténeti lexikon: középkor és kora újkor . Budapest,

2003-2012

Kriston László: Műtárgyak fontosabb röntgen és gamma-sugaras vizsgálata. Budapest MKF, 2002.

Kriston László: A műtárgyvizsgálatok alapjai. Egyetemi jegyzet, MKE, Budapest. 2002.

Máthé Erika - Petrik Tímea - Szabó Csilla: Alkantarai Szent Péter. Restaurálási dokumentáció. Kézirat. Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézet. Budapest, 2003.

Némethy Lajos: Adatok a festés történetéhez Budapesten a XVII. és XVIII. században, I. In: Archeológiai Értesítő. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1881, 256-317.

Némethy Lajos: Adatok a festés történetéhez Budapesten a XVII. és XVIII. században, II. In: Archeológiai Értesítő. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1883, 99-109.

Nicolaus, Knut: Könemann's Handbuch der Gemälderestaurierung. Köln. 1998.

Nicolaus, Knut: The Restauration of Paintings. Könemann.Cologne, 1999.

Nicolaus, Knut: Du Monts Handbuch der Gemäldekunde. Du Mont, Köln, 2003.

Petheő Ádám Gergő: Színes imprimitúra és alapozás az európai táblaképfestészetben a 16-19.századig. Szakdolgozat. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest. 2003.

Rados Jenő: Magyar oltárok. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest. 1938.

Reizner János: Szeged története. Szeged.1900.

J. Rouba, Bogumila: Die Leinwandstrukturanalyse und ihre Anwendung für die Gemäldekonservierung. Restauratorenblätter 13. Klosterneuburg: Verlagsgesellschaft Mayer&Comp, 1992, 79-90.

Scheel, Elisabeth: Der textile Bildträger. In: Restauratorenblätter 13, Mayer & Comp. Verlagsgesellschaft, Klosterneuburg, 1992, 69-77.

Schoen Arnold: A budai Szent Anna-templom. Budapest, 1930.

Schoen Arnold: Emlékezés a klarisszák budavári és a ferencesek pesti templomára. Budapest. 1943.

Smohay András: Franz Anton Maulbertsch művei Székesfehérvárott. In: Későbarokk impressziók (Katalógus), Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2009.

Szilárdfy Zoltán: Ikonográfia-kultusztörténet. Balassi Kiadó. Budapest. 2003.

Tóth Áron: A Habsburg –család tiszteletére a 18.században Magyarországon emelt diadalívek és európai összefüggéseik. Művészettörténeti Értesítő. Akadémiai Kiadó, 2003. 3-4.

Varga Ferenc: A műtárgy-összehasonlítás módszerei az Esztergom-belvárosi Ferences Rendház ovális formájú, barokk-kori vászonképein bemutatva. Szakdolgozat. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest. 2012.

Wehlte, Kurt: A festészet nyersanyagai és technikái. Balassi Kiadó – Magyar Képzőművészeti Főiskola. Budapest, 1994.

Zádor Anna: A felvilágosodás kori művészet kutatásának kérdése. In: Művészet és felvilágosodás (Szerk: Zádor Anna és Szabolcsi Hedvig), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.

Zoltán József: A barokk Pest-Buda élete. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 1963.

Szakmai életrajz

Szabadkán születtem 1971-ben, a helyi Gimnázium pedagógus szakán érettségiztem 1990-ben. 1990-95 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola Restaurátorképző Intézetében tanultam, szakdolgozatom a *Szerb ikonok aranyozása* volt. 1996-ban befejeztem az intézmény Tanár Szakát is. 1997. január 1-jétől a Szabadkai Városi Múzeum egyedüli restaurátoraként dolgozom, táblaképek, díszkeretek és papír-alapú múzeumi műtárgyak felújítását végzem, valamint más intézmények festményeit restaurálom a programjainknak megfelelően (pl. Eisenhut Ferenc számos művét). 1998-ban szakvizsgát tettem a belgrádi Nemzeti Múzeumban, melyre *Stettner Sebestyén Szent Cecília és Szent Lúcia oltárképének restaurálása* című munkával pályáztam. 2006-ban főmuzeológusi vizsgát tettem a fenti intézményben, melynek témája *A nagyméretű feltekert képek restaurálása* volt. 2008-2013 között a *Pusztuló műértékeink* elnevezésű projektumon dolgoztam, mely a délvidéki 19. és 20. századi templomok ipar- és képzőművészeti anyagának számbavételén, felmérésén, dokumentálásán és restaurálásán fáradozik. 2014-ben átadtam múzeumi tanácsosi vizsgamunkám: *Barokk mesterek festéstechnikája -a délvidéki katolikus templomok oltárképeinek példája nyomán* címmel.

Diplomázásom óta a délvidéki oltárképek restaurálását végzem folyamatosan, eddig megközelítőleg félszázat újíztottam fel, részletes dokumentációval kísérve munkámat, melyben feldolgoztam történetüket, készítéstechnikájukat. Elért eredményeimet délvidéki és anyaországi folyóiratokban teszem közzé. Tagja vagyok a Vajdasági Iparművészek Szövetségének (UPIDIV) 1997 óta, 2008-ban Péntes János bácskai püspök kinevezett a templomi művészeti értékek felügyelőjének. Az egyházművészet-kutatás témakört immár a Szabadkai Városi Múzeum programjai közé is sikerült beemlíteni, ennek köszönhetően 2012-ben Stettner Sebestyén (1699-1758) budai festőnek, 2014-ben Mathias Hanisch (1754 k.-1806) későbarokk vádorfestőnek rendeztem monográfiákkal kísért nemzetközi kiállítást, melyeket magyarországi városokban is érdeklődéssel fogadtak (Szeged, Baja, Kalocsa, Budapest).

Ösztöndíjak:

Kós Károly Ösztöndíj, 2006

MTA Határon Túli Magyar Tudományos Ösztöndíj, 2011

MTA Domus (csoportos) Ösztöndíj, 2013